

Senapati Prataprao Gujar Shikshan Sanstha Kanadewadi's

Mhaisal Mahavidyalaya, Mhaisal

Tal.MirajDist.Sangli

DVV CLARIFICATION

Metrics Level Deviations

Metric ID 3.3.2	Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national / International conference proceeding per teacher during the last five years.
---------------------------	---

Senapati Prataprao Gujar Education Society Kandewadi's
Mhaisal Mahavidyalaya, Mhaisal

Tal. Miraj Dist. Sangli
Email :- mhaisalcollege@gmail.com

Founder Chairman :- Late Hon. Babasaheb Kupekar (Former Maharashtra Assembly Speaker)

Chairman	Secretary	I/C Principal
Hon. Shri. Balasaheb Kupekar (B.Sc. Agri) Ex. Treasurer, Western Maharashtra Devsthan Samiti	Shri. Bharna Arjun Patil	Dr. Namadev R. Gavali M.A., M.Phil., Ph.D Mobile No. 9767747592

Ref. No-MHAI/3182/13/23-24

Date 30 SEP 2023

DVV DECLARATION

This is to clarify that, the college has facilities and initiatives for all of the given measures. The college has provided the policy document, geo tagged photographs and other such instruments and such facilities with captions, brief report of the facilities provided.

Hence this certificate issued

Gavali
I/C PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
TAL.-MIRAJ, DIST.-SANGLI.

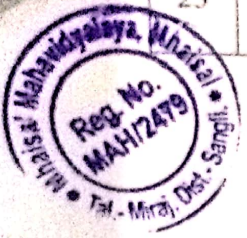

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five year.

Sr. No.	Name of the teacher	Title of the book/chapters published	Title of the paper	Title of the Journal of the conference	Calendar Year of publication	ISBN number of the proceeding
1	Dr.Reena.S.Patil		Adivashi Samajki samasyaye "KALA PADARI" upanyaske sandharbh me	Vivek Research e-Journal	Mar-2023	ISSN 2581-8848
2	Dr.Namdev.R.Gavali	Party System in India	Multi Party System		2022	Disatance Education, Shivaji University,Kolhapur
3	Assi.Prof..Geeta.S.Shete		Contribution of Atmanibhar Bharat Abhiyan to the Indian Economi	Ajanta	Jully-Sep-2022	ISSN 2277-5730
4	Assi.Prof. Rani.M.Kamble		Agricultural Irrigation Development in Maharashtra	Ajanta	Jully-Sep-2022	ISSN 2277-5730
5	Dr.Shubhangi.S. Mane		Agriculture Devlopment and its Contrubution in Indian Economi	Ajanta	Jully-Sep-2022	ISSN-2277-5730
6	Dr.Shubhangi.S. Mane		Maharashtratil Samajik hinsachar "Ek Atihasik Drushtishep	B.Adhar	May- 2022	ISSN 2278-9308
7	Dr.Priya.P.Tele		Mahilanchya Sarvangan Vikasat Krida V Sharirik Shikshanachi Bhumika." Ek Abhyas"	B.Adhar	May- 2022	ISSN 2278-9308
8	Assi.Prof. Rani.M.Kamble		Sangali Jilyatil Mahila Shet majuranchya Samashya	Sustainable Innovative Development in Economics ,Envorment,Agricluture,Health, Society	Feb- 2021	ISBN 978-81-947698-8-0

	Dr.Shubhangi.S. Mane		Mahila Sablicaran Sadhyasthiti	Vivek Research Journal	Mar- 2021	ISSN-2581-8848
	Assi.Prof. Rani.M.Kamble		Dr.Babasaheb Ambedkarani Ghadun Analele Satyagrah	B.Adhar	Sep- 2021	ISSN 2278-9308
11	Assi.Prof.Chaitanya.S.Kamble & Assi.Prof.Sujata.T.Patil		Digital Samajyachya Sandharbat bada;late Rajkaran	Navjyot	Jan- 2020	ISSN -2277-8063
12	Assi.Prof.Sujata.T.Patil		Balgunhegari Ek Samashya	Vidhyavarta	Feb- 2020	ISSN 23199318
13	Assi.Prof.Rani.M.Kamble		Sangali Jilhyatil Stree kamgaranche Krushi Kshetratil Yogdan	Vidhyavarta	Feb- 2020	ISSN 23199318
14	Assi.Prof.Geeta. S. Shete		Roal of Pradhanmantri Ujjwala Yojana In Women Empowerment In India	Vidhyavarta	Feb- 2020	ISSN 23199318
15	Dr.Reena.S. Patil		Adhunik Hindi Upanyason me Chitrit stree vimarsha (Vishesh Upanyason ke sandharbh me)	Akshar-Vangmay	Mar- 2020	ISSN 2229-4929
16	Dr.Namdev.R.Gavali		Aantarrashtriya Rajkaran Ani tisarya Mahayudhachya Chayetil Jag	Ajanta	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730
17	Dr.Shubhangi.S.Mane		Bhartiy Krushi Vevasthetil Adhunik Aarthik Pravah	Ajanta	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730
18	Dr.Geeta.S. Shete		Study of Poverty Situation in India	Ajanta	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730
19	Dr.Namdev.R.Gavali	Bharatiy Rajyaghatana	Judiciary	Nirali Prakashan	Jan- 2019	ISBN 978-93- 88706-22-3
20	Assi.Prof.Chaitanya.S.Kamble		Maharashtratil Mahila Sabalikaran	Research Journey	Feb – 2019	ISSN 2348-7143
21	Assi.Prof.Geeta.S.Shete		Role of Government Schemes in Empowerment of Women in Indin	Research Journey	Feb – 2019	ISSN 2348-7143
22	Dr.Shubhangi.S.Mane		Rajkiy Shetratil Ashyahi sandhi	Dnyanmudra	2018-19	ISSN 2349-8447

23	Dr.Namdev.R.Gavali	Rajyashatra Parichay	Key Concepts of Political Science	Nirali Prakashan	Aug- 2018	ISBN 978-93- 88194-99-0
----	--------------------	-------------------------	--------------------------------------	------------------	-----------	----------------------------

Gavali
H/C PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
TAL.-MIRAJ. DIST.-SANGLI.

VIVEK RESEARCH JOURNAL

A Biannual Peer Reviewed National Journal of Multi-Disciplinary Research Articles

Editor in Chief & Published

Dr. R. R. Kumbhar

Principal-Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)
E-mail : editorvivekresearchjournal@gmail.com

Executive Editor

Dr. Kailas Patil

Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)
E-mail: kailaspatil@vivekanandcollege.ac.in

Editorial Board

Dr. S. S. Latthe

Asst. Professor,
Department of Physics,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. M. Joshi

Asst. Professor
Dept. of English
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. A. S. Kumbhar

Professor,
Department of Chemistry,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. T. C. Gaupale

Asst. Professor
Dept. of Zoology
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. V. B. Waghmare

Asst. Professor & Head
Dept. of Computer Science
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. R. Kattimani

Asst. Professor
Dept. of History
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. A. S. Mahat

Asst. Professor & Head
Dept. of Hindi
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. R. Y. Patil

Asst. Professor
Dept. of Computer Science
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Pradip Patil

Asst. Professor
Dept. of Marathi
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. G. Bhosale

Asst. Professor,
Department of Geography,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Neeta Patil

Librarian
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Advisory Board

Prin. Abhaykumar Salunkhe

Executive Chairman
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur

Prin. Mrs. Shubhangi Gavade

Secretary
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur

Prin. Dr. Ashok Karande

Former Jt. Secretary (Administration)
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur

Dr. Rajan Gavas

Former Head, Dept. of Marathi,
Shivaji University, Kolhapur

Dr. D. A. Desai

Former Head,
Dept. of Marathi,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. M. S. Jadhav

Former Head,
Dept. of Hindi,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Namita Khot

Director, Barr. Balasaheb Khardekar
Knowledge Resource Centre, Kolhapur

"आदिवासी समाज की समस्याएं 'काला पादरी' उपन्यास के संदर्भ में"

डॉ. रीना निलेश खिचड़े

महैसाल महाविद्यालय, महैसाल

तह. मिरज, जिला. - सांगली।

भ्र. ध्वनी. - +९१ ९१७५५७९५२०.

सारांश :

हिंदी उपन्यास कारों की दृष्टि से आदिवासी समुदाय धरती के मूल निवासी है। किंतु उन्हें उपेक्षितों का जीवन जीना पड़ रहा है। उन्हें हमारी समाज व्यवस्था ने आज भी जंगलों में रहने के लिए बाध्य किया है। उन तक मूलभूत सुविधाएं भी अभी तक नहीं पहुंच पाई हैं। "वास्तव में 'काला पादरी' उपन्यास में भारत के सर्वाधिक उत्पीड़ित व उपेक्षित आदिवासियों की जीवन स्थितियों के अनेक पहलुओं को लेखक ने समाजशास्त्रीय दृष्टि, किंतु साथ ही लेखकीय संवेदना से इस ढंग से चित्रित किया है कि भारतीय समाज की जटिलता भी उभर कर सामने आती है और साथ ही आदिवासियों के जीवन की पीड़ा का मार्मिक अंकन भी लेखक की कलम से होता चलता है।

बीज शब्द: आदिवासी, समुदाय, गांव, समस्या

आज हर एक व्यक्ति, समाज संघर्षों एवं समस्याओं से घिरा हुआ है। सभी के जीवन में समस्याओं का रूप अलग-अलग होता है। उसी प्रकार आदिवासी समाज की भी अपनी समस्याएं हैं, संघर्ष है। जिन्हें 'काला पादरी' उपन्यास में यथार्थता के साथ प्रस्तुत किया गया है। सन २००२ में तेजिंदर द्वारा लिखा 'काला पादरी' यह उपन्यास मध्यप्रदेश के सरगुजा अंचल के आदिवासियों के साथ घटित घटनाओं को पूरी मार्मिकता एवं जीवंतता के साथ उभारने की कोशिश करता है। काला पादरी में जेम्स खाखा के अंतर्मन की संवेदनाओं को भी स्पष्ट करता है। साथ ही सरगुजा जिले की भोली, अनपढ़ और गरीब आदिवासी जनता का धर्म के ठेकेदारों के द्वारा परिस्थिति वश धर्मांतरण करना, सरकारी व्यवस्था तंत्र अर्थात् बैंक के द्वारा उनके काम के लिए बार-बार ठोकर खाना, अकाल के कारण भूख से मरने वाले लोगों के साथ धर्म के आधार पर बर्ताव किया जाना आदि उपन्यास की मूल समस्याएं हैं। सरकारी व्यवस्था द्वारा आदिवासी समाज का कल्याण करने की जगह उनको उनके अधिकारों से, लाभों से वंचित कर दिया जाता है।

हिंदी उपन्यास कारों की दृष्टि से आदिवासी समुदाय धरती के मूल निवासी है। किंतु उन्हें उपेक्षितों का जीवन जीना पड़ रहा है। उन्हें हमारी समाज व्यवस्था ने आज भी जंगलों में रहने के लिए बाध्य किया है। उन तक मूलभूत सुविधाएं भी अभी तक नहीं पहुंच पाई हैं। "वास्तव में 'काला पादरी' उपन्यास में भारत के सर्वाधिक उत्पीड़ित व उपेक्षित आदिवासियों की जीवन स्थितियों के अनेक पहलुओं को लेखक ने समाजशास्त्रीय दृष्टि, किंतु साथ ही लेखकीय संवेदना से इस ढंग से चित्रित किया है कि भारतीय समाज की जटिलता भी उभर कर सामने आती है और साथ ही आदिवासियों के जीवन की पीड़ा का मार्मिक अंकन भी लेखक की कलम से होता चलता है।" स्पष्ट है आदिवासियों के जीवन की पीड़ा एवं समस्याओं को लेखक हमारे सामने रखने की कोशिश करता है। प्रस्तुत उपन्यास में अनेक समस्याएं हमारे सामने आती हैं जो इस प्रकार हैं -

1. भूख की समस्या-

इस उपन्यास में आदिवासी समाज के भूख की समस्या को स्पष्ट रूप से हमारे सामने रखा गया है। मध्यप्रदेश में घोर अकाल पड़ने के कारण भुखमरी की समस्या निर्माण हो गई थी। वहां पहले से ही गरीबी और आदिवासी होने के कारण उनकी स्थिति बद से बदतर हो गई है। भूख के कारण कई लोगों की जान भी चली गई है। बीजापुर, अंबिकापुर जैसे गांव में मरे हुए लोगों की शिकायत भी दर्ज की गई है। एक बूढ़ा व्यक्ति कहता है कि, उनकी बहू की मृत्यु भूख के कारण हो गई है तथा उसके कुछ दिन पहले उसके बेटे की भी मृत्यु हो गई है। कितनी दरिद्रता और भयावहता भरी हुई है यहां के आदिवासी लोगों में। उपन्यास में भुखमरी के संदर्भ में बताया गया है कि - "इस क्षेत्र के आदिवासी पिछले कई दिनों से जहरीली जंगली बूटियां खा रहे हैं और जिले के भितरी इलाकों में तो कुछ लोग अपनी भूख मिटाने के लिए बिल्लियों और बंदरों का शिकार कर, उनका मांस खा रहे हैं।"^१

इन गांवों में इस प्रकार अकाल छाया हुआ है कि वहां के आदिवासी भगवान से प्रार्थना करते हैं कि, उनके गांव में हाथी आए और उनके घरों-झोपड़ियों को तोड़फोड़ कर तहस-नहस मचा दे। ताकि, सरकार की ओर से उसके बदले में उन्हें घर बनाने के लिए सामान और कुछ पैसे मिले। जिन पैसे से वह खाने का सामान और अनाज खरीद सके। इतना ही नहीं, वह आदिवासी लोग गांव में बसे सेठ गोयल के वहां चावल के गोदामों से चोरी करते हैं और पकड़े जाने पर अपना गुनाह कबूल भी करते हैं। 'भूख का कोई धर्म नहीं होता' जेम्स खाखा का यह कथन हमें सच से अवगत कर देता है।

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

एम. ए. भाग-२ : राज्यशास्त्र

भारतातील पक्षीय व्यवस्था
(Party System in India)

सत्र ४ : पेपर E-39

(शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासत)

© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रथमावृत्ती : २०२२

एम. ए. (राज्यशास्त्र) भाग-२ पेपर B-39 (ऐच्छिक)

सर्व हक्क स्याधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नकल करता येणार नाही.

प्रती : ३००

प्रकाशक :

डॉ. व्ही. एन. शिंदे

प्रभारी कुलसचिव,

शिवाजी विद्यापीठ,

कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक :

श्री. व्ही. पी. पाटील

अधीक्षक,

शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय,

कोल्हापूर - ४१६ ००४.

ISBN-978-93-92887-39-0

★ दूरशिक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दूरशिक्षण केंद्र
शिवाजी विद्यापीठ,
कोल्हापूर

भारतातील पक्षीय व्यवस्था
एम. ए. भाग-२ : राज्यशास्त्र ऐच्छिक पेपर I:-39

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखक	घटक क्रमांक
प्रा. डॉ. सुरेश गंगाराम कुंभार राजा श्रीपतराव भगवंतराव महाविद्यालय, औंध, ता. खटाव, जि. सातारा	१
डॉ. सचिन भोसले दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	१
डॉ. नामदेव रघुनाथ गवळी ✓ म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ	२
प्रा. डॉ. विक्रमराव नारायणराव पाटील शंकरराव जगताप आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज, वाघोली, ता. कोरेगाव, जि. सातारा	३
प्रा. मदन जहाँगीर पाडवी राज्यशास्त्र विभाग, मुधोजी महाविद्यालय, फलटण, जि. सातारा.	४

■ संपादक ■

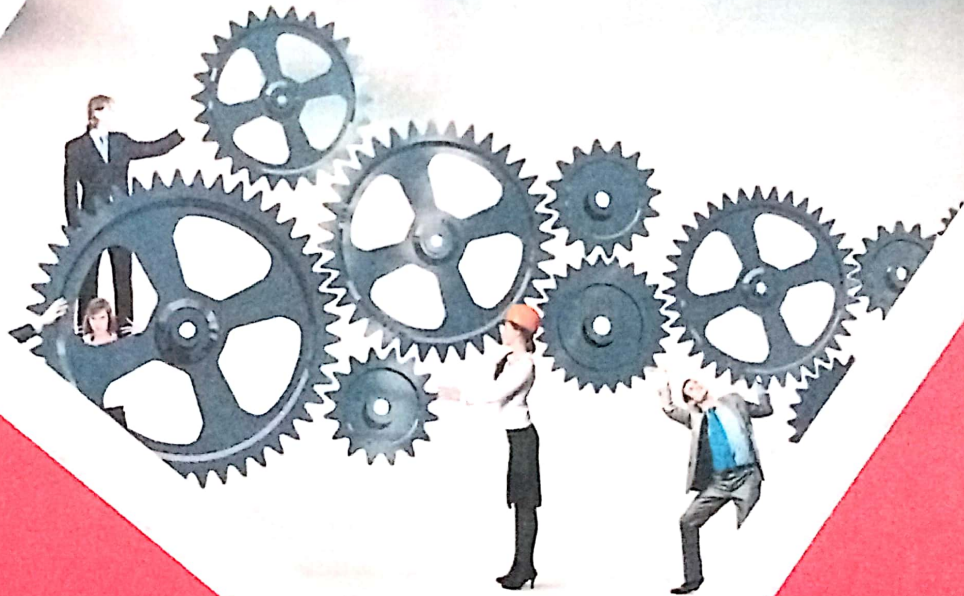
प्रा. (डॉ.) भारती पाटील
राज्यशास्त्र अधिविभाग,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL
MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY
RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI, Issue - III
July - September - 2022
English Part - I

IMPACT FACTOR /
INDEXING 2020 - 6.306
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

Scanned with OKEN Scanner

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

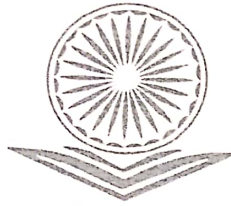
Volume - XI

Issue - III

July - September - 2022

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2020 - 6.306
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - I

S. No.	Title & Author	Page No.
1	Contribution of Atmanirbhar Bharat Abhiyan to the Indian Economy Assis. Prof. Geeta Sanjay Shete	1-10
2	Challenges and Opportunities of Fisheries in Karnataka Mr. Annappa B. R. Dr. Huchhe Gowda	11-19
3	“A Study on Adequacy of GST Practitioners in the State of Maharashtra” Dr. Chalindrawar Ganesh Kishanrao Asst. Prof. Bharat Khatri	20-26
4	Role of Micro, Small and Medium Enterprises (MSME) in Indian Economy Dr. Bharti Sudarshan Goswami	27-32
5	Atmanirbhar Bharat in Handloom & Handicrafts Sector Dr. Brijesh Kumar	33-37
6	The Economical Journey of India Since Liberalisation Dr. Debjani Mitra Mrittika Sarkar	38-45
7	Atmanirbhar Bharat Abhiyan Dr. Devaki Nilesh Rathod	46-53
8	Gandhian Ideologies and Current Policies on Population: Case of Greater Mumbai Dr. Amrita Aggarwal	54-65
9	Opportunities and Challenges of Youths in a Globalized India Mr. Gopi H. Dr. K. B. Rangappa	66-72
10	Start-UPS in India - Challenges and Opportunities Ms. Hemali M. Vyas	73-79
11	Divyangjan Employees in Indian Railways 'A Case Study of East Coast Railway' Hemarao Raparathi	80-97

1. Contribution of Atmanirbhar Bharat Abhiyan to the Indian Economy

Assis. Prof. Geeta Sanjay Shete

Department of Economics Mhaisal Mahavidyalaya, Mhaisal.

Abstract

Hon'ble Prime Minister Narendra Modi announced the economic package to tackle the COVID-19 Pandemic known as "Atmanirbhar Bharat Abhiyan" on 12th May 2020. During this period India experienced different kinds of losses. The effect of lockdown Indian Economy also collapsed, make India independent against the tough global supply chain competition and helps the labourers, poor and migrants who had been severely affected by the COVID-19 pandemic In that time PM Modi announced a special economic package of 20,97,053 Corers, which is 10% of India's GDP. After the announcement of the Atmanirbhar Bharat Abhiyan, India started producing many items in our own country which boosted the country's economy and also benefits our employees, also creating job opportunities and reducing unemployment.

Keywords - Atmanirbhar Bharat, MSME, Scheme, Economy, Pandemic, Demography, Economic development/Growth.

1. Introduction

Hon'ble Prime Minister Narendra Modi announced the economic package to tackle the Corona Virus India's Pandemic known as "Atmanirbhar Bharat Abhiyan" on 12th May 2020. Atmanibhar Bharat Abhiyan is also known same meaning that is "self-reliant India", "self-dependent India" and is the main goal of "making in India" and the vision of Atmanirbhar Bharat Abhiyan lies in sustainable development, self-sufficient and promoted only dependent on the product and resources of our nation and promoting eco-environment lifecycle of production. PM Modi has also announced providing an economic stimulus package of 20,97,053 Corers, which is 10% of India's GDP. The Indian market was largely dependent on Chinese goods and should be fancy items like electronic goods, Skylights for the Diwali festival, toys, and many more goods. In the early days of the COVID-19 pandemic, the sanitizers, PPE kits, and other medical equipment were inadequate, and the same goods were imported from China. But after the announcement of the Atmanirbhar Bharat Abhiyan, India started producing many items in

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL
MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY
RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI, Issue - III
July - September - 2022
English Part - I

IMPACT FACTOR /
INDEXING 2020 - 6.306
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

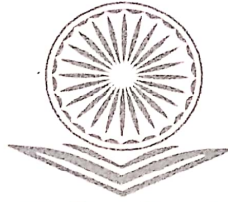
Volume - XI

Issue - III

July - September - 2022

ENGLISH PART- II

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2020 - 6.306
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - II

S. No.	Title & Author	Page No.
1	India: Green Economy & Sustainable Development Pooja Chaudhary	1-13
2	Atmanirbhar Bharath for Resilient India Dr. Prabhakar Rajendra Musam	14-21
3	A Study of Problems Faced by Anganwadi Workers in Kundal Village Dr. Pratap Baupso Lad	22-28
4	Analysis of Health Issues Due to Work from Home during Covid-19 Prof. Dr. Moushumi Datta	29-37
5	Atmanirbhar Bharat Dr. Purvi H. Parmar	38-50
6	Are Indians Repulsive towards Finding a Job? Are Indians Repulsive towards Finding a Job? Prerana Mudaliar Anushree Konar	51-57
7	Sustainable Tourism Development in Konkan Region Dr. R. Vijayalakshmi	58-64
8	720 Degree Performance Appraisal : An Emerging Trend Ranga N. Dr. Nagesh Y. G.	65-74
9	Financial Problems of Small and Medium Enterprises in Ramanagara District Ranga N. Dr. A. S. Gurudath	75-83
10	Agricultural Irrigation Development in Maharashtra Miss. Rani M. Kamble	84-90
11	Women Empowerment through Financial Literacy- An Analytical Study of North India Region Saroj Bala Dewatwal	91-99

10. Agricultural Irrigation Development in Maharashtra

Miss. Rani M. Kamble

Assistant Professor, Mhaisal Mahavidyalaya, Mhaisal.

Introduction

Maharashtra is one of the southwestern states in India. It is the third largest state in the country, having the geographical area of 30.8 M. ha (307713km²) within that, 40 percent area is drought Prone and 7 percent is flood prone (FCC, 1973). The agricultural production has on important role in economic development of the state. This sector has occupied 11.3 percent share in the state gross domestic product (GSDP). In other hand about 75 percent cultivated land depends on the vulnerable monsoon (ESM, 2013-14). The water demand increases exponentially due to increases in population, urbanization, industrialization and agricultural development. Agriculture is one of the main consumers of the water in the state, it utilizes about 81 percent water from the total available water state, resources for irrigation. The agricultural production should be attained through an exhaustive irrigation facility available in region for irrigation ground water is the major source available in the state. Apart from that can irrigation system and other 71 percent.

Objective of the study

1. To study the concept of agricultural irrigation development.
2. To study the importance of agricultural irrigation development.
3. To study the contribution of agricultural irrigation development in Maharashtra.

Research Methodology

The present research paper is based on the secondary source of data. Such as magazines, journals, news, papers, internet research papers, reference book etc.

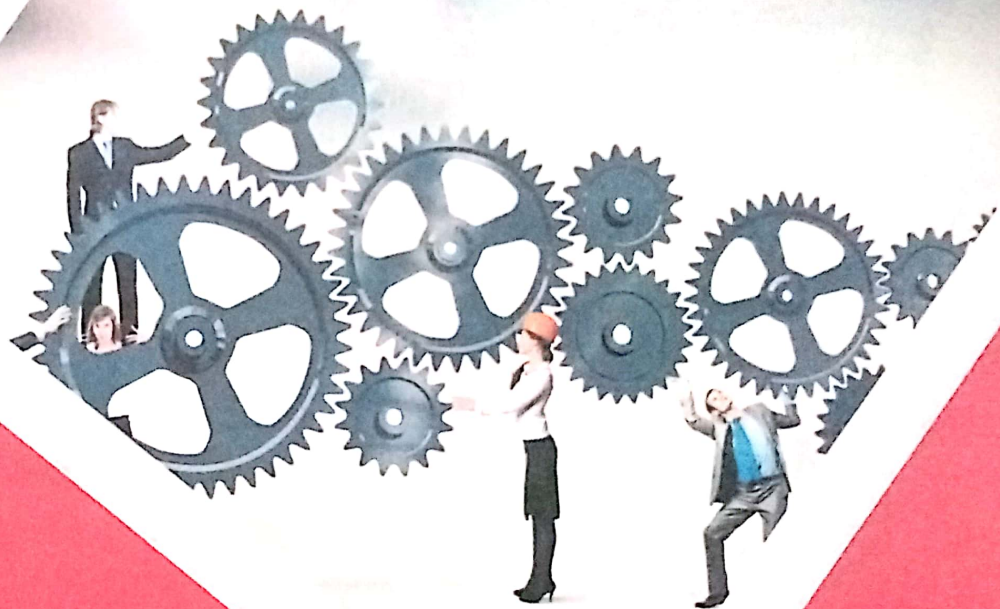
Scope of Study

Agricultural irrigation is a very broad term. In the past agricultural in Maharashtra depended only on rain water. But over time that has changed and many artificial irrigation devices have become available in Maharashtra. In addition to river, lakes and ponds, irrigation,

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL
MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY
RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI, Issue - III
July - September - 2022
English Part - I

IMPACT FACTOR /
INDEXING 2020 - 6.306
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

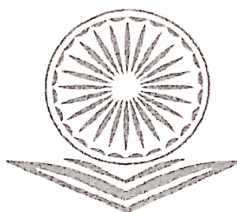
Volume - XI

Issue - III

July - September - 2022

ENGLISH PART- II

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2020 - 6.306
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS OF ENGLISH PART - II ❧

S. No.	Title & Author	Page No.
12	India - Israel 30 Years of Bilateral Economic Relations Dr. (Mrs.) Sadhana D. Singh Miss. Mahika B. Shah	100-106
13	Development and Empowerment of Society by Financial Inclusion Dr. Shallu Aggarwal Dr. Meera Bamba	107-114
14	Agricultural Development and its Contribution in Indian Economy Dr. Shubhangi S. Mane	115-126
15	Impact of Covid-19 on Reverse Migration in Karnataka: A Case Study in Davangere District Dr. S. Suchitra Divya Parameshappa Kundagol Ramprasad G. R.	127-131
16	Analyzing the Impact of Digital India Movement on the Daily Wage Earners Swapnil R. Salvi	132-140
17	A Study on Unified Payments Interface (UPI) with Reference to Mumbai Region Mrs. Trupti Ashish Jain	141-148
18	Factors to Be Dwelled Upon for Building an Effective Digital Network for Digital Business Models Tulika Sinha	149-153

14. Agricultural Development and its Contribution in Indian Economy

Dr. Shubhangi S. Mane

Assistant Professor, Mhaisal Mahavidyalaya, Mhaisal.

Introduction

The agricultural sector is a central pillar of Indian economy. Agriculture has always been the backbone of the Indian economy and despite concerned industrialization in the last six decades agriculture still occupies a place of pride it provides employment to around 60% of the total work force in the country. India is known as land of village about 67%. Of India's population lives in villages. The main occupation of them is agriculture and other activities related to agriculture. Agriculture is the largest and dominant sector of our economy providing Livelihood to about 70% of the population of India Agricultural Produce has been the principle Source of raw material. This shows the relative importance and dominance of agriculture in the Indian Economy.

Agricultural development is essential for economic growth rural development and poverty alleviation in low-income developing Countries.

Objectives of the Study

- To study the concept of Agricultural Development
- To study the Importance of Agricultural Development
- To study the Contribution of Agriculture Development in Indian Economy.

Scope of Study

Agriculture is a very extensive concept & this occupation has great importance from ancient period of India. In every era the nature has been changed. Earlier It was seen a mean of livelihood, later on with changing time, it became a profession. Because of it, the development of Supplementary agricultural professions like dairy, Sugars industry, Jiggery industry took place.

Research Methodology

The data for this study has been collected form Secondary sources only. Such as Journals and Magazines, Newspapers, Internet, Research Papers, Reference Books etc.

(SJIF) Impact Factor-8.575
ISSUE No- (CCCXVIII) 348

ISSN-2278-9308

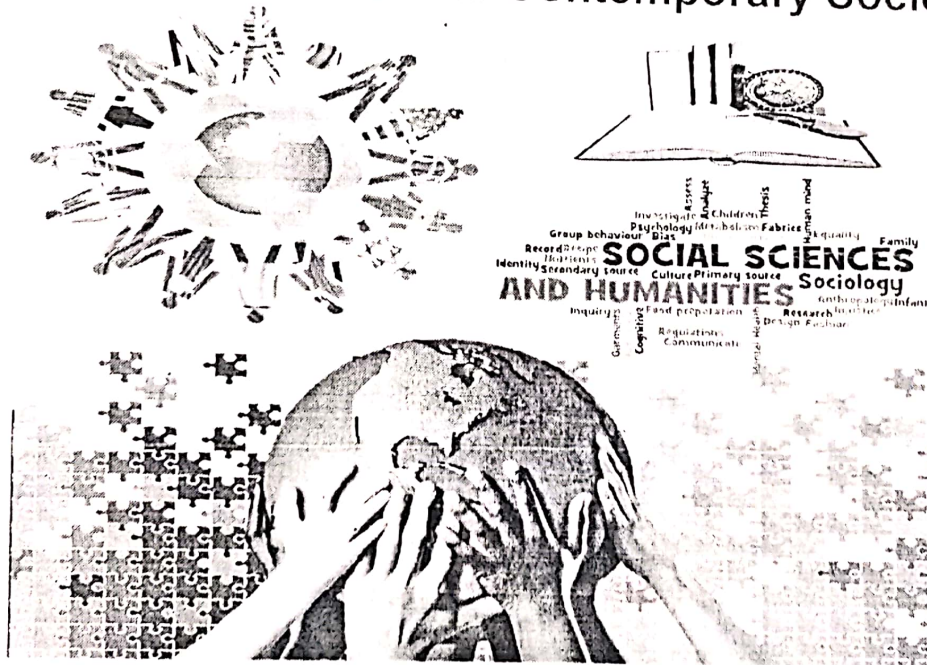
B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

May -2022

'Role of Social Sciences in Contemporary Society'

Prof. Virag.S.Gawande

Chief Editor

Director

Aadhar Social Research & Development Training Institute, Amravati.

Prof. Sujata Awati

Editor

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

© All rights reserved with the authors & publisher

19	फळटण तालुक्यातील शेतीच्या विकासामध्ये कृषी सहकारी सोसायट्यांचे योगदान (सन १९४८-२०००) प्रा.डॉ. संतोष तुकाराम कदम	66
20	महाराष्ट्रातील सामाजिक हिंसाचार: एक ऐतिहासिक दृष्टीक्षेप डॉ. शुभांगी सदाशिव माने , प्रा.दिग्विजय दत्तात्रय कुंभार	69
21	छत्रपती शाहू महाराज : सामाजिक विचार व कार्य डॉ.वसंत निवृत्ती बंडे	75
22	जलसिंचनाचा सांगली जिल्हयतील पीक प्रारुपावर झालेला परिणामाचा एक चिकित्सक अभ्यास डॉ. विनायक तुकाराम पवार	77
23	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांचे सामाजिक योगदान प्रा.डॉ. विजयसिंग भाबरदोडे	81
24	महिलांच्या सामाजिक समस्या प्रा.डॉ.ज्ञानेश्वर सोनवणे	85
25	शाहू महाराज यांचे आरक्षण धोरण डॉ.लखन दादासो भोगम	89
26	महिला अत्याचार : कारणे आणि उपाय प्रा.डॉ.प्रवीण भोसले	92
27	लिंगभाव,दारिद्र्य,दिव्यांगत्व, आक्रमकता, हिंसा आणि मानसिक आरोग्याबाबतच्या समस्या एकनाथ गंगाराम गायकवाड	97
28	भारतामधील सहकार चळवळींच्या समस्या प्रा.डॉ. गव्हाळे बी.व्ही	100
29	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज : विचार आणि सामाजिक योगदान सहा . प्राध्या. गोपाल यशवंत कबनुरकर	107
30	महिलांच्या विकासामध्ये शारीरिक शिक्षणाचे महत्त्व प्रा. ज्योती तानाजी गावडे	112
31	राजर्षी शाहू महाराजांचे शैक्षणिक धोरण प्रा किशोर लक्ष्मण साळवे	115
32	भारताचे परराष्ट्र धोरण निर्णायक वळणावर प्रा.एम.एम.सूर्यवंशी	118
33	भारतातील शाश्वत विकास आणि कृषी क्षेत्र कु.माधुरी परशराम देशमुख , डॉ. शिवशंकर सीताराम लेकुरवाळे	122
34	डॉ. वानलेस व राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज स्नेह प्रा.डॉ.मंजिरी कुलकर्णी	126
35	डॉ.वसंतदादा पाटील यांची महाराष्ट्र सहकारी चळवळ व ग्रामीण विकासातील भूमिका: कु. निकिता बसर्गे	129
36	राजर्षी शाहू महाराज आणि जातीभेद निवारण सहा.प्रा. पांडुरंग भिवाजी गोरे	134
37	शेती आणि शाश्वत विकास सौ.प्राची पंकज नांदेकर	136
38	सकारात्मक मानसिकतेसाठी खेळ प्रशांत बिभीषण पाटील	140
39	छत्रपती शाहू महाराजयांचे अस्पृश्य उद्धाराचे कार्य प्रा. आप्पासाहेब नामदेव केंगार	143
40	तैत्तिरीय उपनिषदातील सामाजिक आचाराची तत्वे प्रा रचना सौरभ शहा	148

महाराष्ट्रातील सामाजिक हिंसाचार: एक ऐतिहासिक दृष्टीक्षेप

डॉ. शुभांगी सदाशिव माने

सहाय्यक प्राध्यापक, इतिहास विभाग, म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ. (मो. नं. -९६०४१४७२९९)

प्रा.दिग्विजय दत्तात्रय कुंभार

शहीद वीरपत्नी लक्ष्मी महाविद्यालय, तिटवे. मास मीडिया विभाग.

प्रस्तावना:

महाराष्ट्राला देवांची आणि संतांची फार मोठी परंपरा आणि पार्श्वभूमी लाभलेली आहे. महाराष्ट्रातील संतपरंपरेला 13 व्या शतकापासून सुरुवात झाली आणि जानदेवापासून तुकारामापर्यंत अनेक संत महाराष्ट्रात होऊन गेले. हे संत विविध जातीतून जन्माला आले होते. समाजातील विपमता नष्ट व्हावी आणि सामाजिक ममता निर्माण व्हावी यासाठी मराठी संतानी महत्वाचे कार्य केले. मानवतेची पूजा हीच ईश्वरपूजा होय हा उपदेश संतानी दिला. पारंपारिक कर्मकांडे हीन देवतांचे पूजन यांचा त्यांनी निषेध केला. निस्वार्थ चारित्र्य आणि सदाचार हाच खरा धर्म असल्याचे त्यांनी समाजाला पटवून दिले. संतानी वर्ण व जाती ममतेचा उद्धोष केला. अशाप्रकारे संतानी निरनिराळ्या धार्मिक संप्रदायातील भेदभाव नष्ट केले. वारकरी संप्रदाय आणि विठ्ठल भक्ती यांच्या माध्यमातून सर्व समाजाला संघटित करण्याचे महान कार्य संतानी केले. याच संघटित समाजाला स्वराज्याचा नवा मंत्र शिकवून 17 व्या शतकात शिवाजी महाराजांनी स्वतंत्र स्वराज्याची स्थापना केली आणि महाराष्ट्रातील जनतेला स्वत्वाची जाणीव करून दिली. मुस्लीम राजवटीत प्रजा अन्याय आणि अत्याचाराने गांजून गेली होती. त्यामध्ये हिंदूंना ठार मारणे मंदिरे उध्वस्त करणे, धर्मांतर करावयास भाग पाडणे, हिंदू स्त्रियांवर अत्याचार करणे हे नेहमीचेच झाले होते. या राजवटीने अन्याय आणि अत्याचाराची परिमिमा गाठली होती. म्हणूनच प्रजेवरील अन्याय, अत्याचार दूर करून स्व-वांधव, स्वधर्म, गो-ब्राह्मणांचे रक्षण करण्यासाठी शिवाजी महाराजांनी स्वराज्य स्थापनेचा निश्चय करून तो तडीस नेला. अशा या शिवरायांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेल्या महाराष्ट्राच्या भूमीतील समाजाचे गेल्या काही वर्षांतील चित्र पाहिले असता असे दिसते की, समाजामध्ये सगळीकडे आहाकार माजला आहे. ज्या उद्देशाने शिवरायांनी स्वराज्याची निर्मिती केली तो उद्देश वाजूला पडून समाज अधोगतीला लागला आहे. कारण महाराष्ट्रातील समाजाचे चित्र मध्याचे चित्र पाहतांना असे दिसून येते की, समाजात स्त्रियांवर अन्याय, अत्याचार, बलात्कार अशा घटना नित्यच घडत आहेत. तर दुसरीकडे राजकारणाच्या नावावर जातीय आणि धार्मिक दंगलींना देखील ऊत येऊन त्यातून सामाजिक हिंसाचार मोठ्या प्रमाणात वाढत आहेत

व्याख्या :- (सामाजिक हिंसा)

जागतिक आरोग्य संघटनेच्या परिभाषेत हिंसा म्हणजे स्वतः विरुद्ध किंवा अन्य व्यक्ती किंवा समुहाच्या विरुद्ध शारीरिक वळ तसेच शक्तीचा उपयोग करणे होय. मग तो धमकीस्वरूप असेल किंवा वास्तविक स्वरूपात असेल ज्याचा परिणाम शारीरिक इजा, मृत्यू, मनोवैज्ञानिक नुकसान, दुर्बलता तसेच कुविकसित रूपामध्ये होणे.¹

हिंसेला जबाबदार घटक:

हिंसा अचानक घडलेली कृती कधीच नसते. तिला जात, धर्म असे बहुविध आयाम असतात. अनेक सामाजिक मिश्रक आपल्या धर्माशी व संस्कृतीशी जोडली आहेत. त्यामुळे आपण प्रचंड सच्चिद्वद्म जीवन जगतो. मुला-मुलींची मैत्री, स्वातंत्र्य, प्रेम या सर्व गोष्टी सामाजिक चौकटीत न वसणाऱ्या असल्याने सामाजिक हिंसा होते. हिंसेला सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय कारणे आहेत.²

सामाजिक हिंसाचार वाढण्याची कारणे :

कधी गोरक्षा, कधी बालक, चोरी, कधी राष्ट्रवाद, कधी विचारधारा तर कधी जातीयता आणि धार्मिकता यांच्या द्वेषातून सामाजिक हिंसा घडत असते. यातूनच सामाजिक हिंसा वाढण्याची पुढील कारणे दिसून येतात.

(SJIF) Impact Factor-8.575
ISSUE No- (CCCXVIII) 348

ISSN-2278-9308

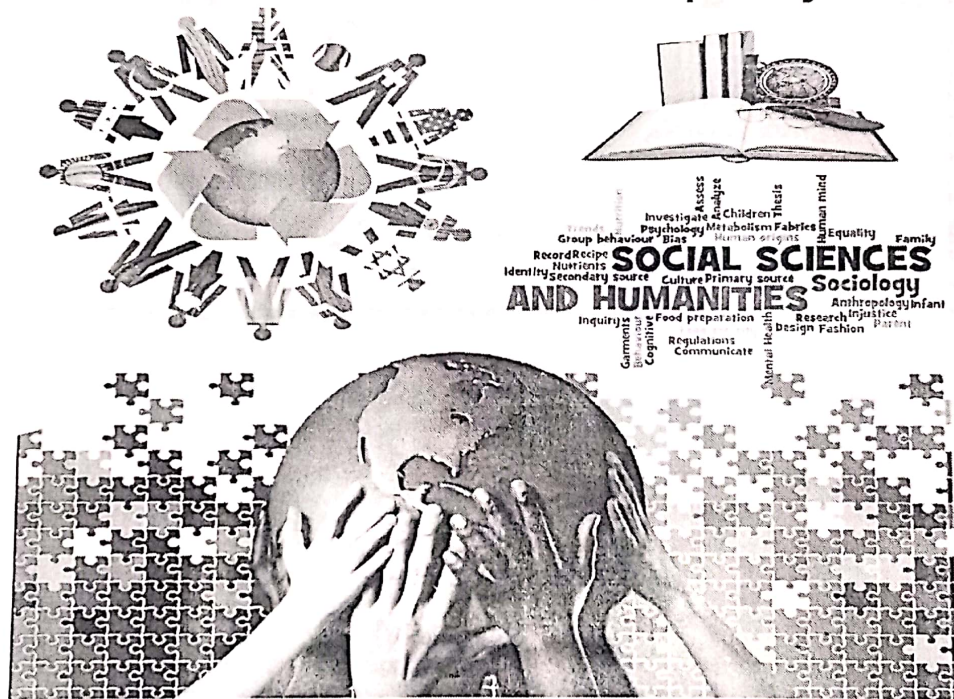
B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

May -2022

'Role of Social Sciences in Contemporary Society'

Prof. Virag.S.Gawande
Chief Editor
Director

Aadhar Social Research & Development Training Institute, Amravati.

Prof. Sujata Awati
Editor

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

© All rights reserved with the authors & publisher

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	स्वातंत्र्यानंतर काळातील शिक्षांचे योगदान	लेफ्ट. डॉ. अर्चना टाक	1
2	स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे	सहा. प्रो. अस्मिता संजय कोडग	4
3	'हेन्डबुक' खेळडूंच्या वेग या घटकावर टाकर प्रशिक्षणाचा होणारा परिणाम: एक अभ्यास	प्रो. बाबासाहेब म्हाळू सरगर, डॉ. सुनिल दत्तात्रय चव्हाण	7
4	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्रीय सुरक्षेबाबतचे विचार	प्रो. बाबासाहेब शांतू पाटील	12
5	प्रसंगीपूर्व आणि प्रसंगीनंतरच्या तंत्रज्ञानाची विशेष परिस्थितीमध्ये व्याख्याने	डॉ. भारत राजाराम चानसे	14
6	आदिवासींचे सण व उत्सव	भाई रविंद्र रतिलाल	19
7	सामाजिक समस्या, लिंगभाव आणि समाज	प्रो. विजली श्रीपाल दहध	22
8	राजर्षि शाहूंची कोल्हापूर संस्थानातील कामगार विषयक भूमिका	प्रो. डॉ. दत्तात्रय पांडुरंग खरडे	25
9	लिंग, लिंगभाव आणि हिंसाचार	दिपाली शंकर बाघमारे	29
10	छत्रपती शाहू महाराज यांचा सामाजिक न्यायाचा विचार डॉ. अण्णासाहेब हेरदारे		33
11	समकालीन समाज आणि संत साहित्यातील सामाजिक विज्ञान	डॉ. चंद्रशेखर आत्माराम भगत	36
12	शाहू महाराजांचे महिला सक्षमीकरणातील योगदान	डॉ. गौतम नामदेव ठासे	40
13	सामाजिक चळवळीचा चिकित्सक अभ्यास	प्रो. डॉ. गंगाधर बाळू चव्हाण	44
14	शिक्षण व शारीरिक शिक्षणाची कोरोना काळातील भूमिका	डॉ. महादेव सुखदेव सुर्ववंशी	47
15	कोविड-१९ चा भारतीय उद्योगांवरील परिणाम डॉ. वैजस्वनी बी. मुंडेकर		51
16	महिलांच्या सर्वोत्तम विकासाने कोडा व शारीरिक शिक्षणाची भूमिका: एक अभ्यास	डॉ. प्रिया प्रकाश डेळे	55
17	राज्यातील राजा छत्रपती शाहू महाराज	डॉ. रामदास वैद्य	60
18	जातीयव्यवस्था व अस्पृश्यता - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	डॉ. सुरेवाड संजय गंगाराम	63

दिक्या आनिपकमये भारतीय दिकी संघाचे नेतृत्व करणाऱ्या 26 वर्षीय राणी रामपल सांगते की तिना विद्या आणखीयार्जन सुटका देवी होती, तिजेच्या टाचडे पार्सन ते आमच्या कानात येण्यापासून ते आमचे घर मज्जन येण्यापर्यंत आहे वहील इतकेच करू शकत होते, वहील माडा उडणारे तर जेवण न मिळवण्यापासून ते आमचे घर मज्जन येण्यापर्यंत आहे वहील इतकेच करू शकत होते, वहील माडा उडणारे तर आडे मोलकरीण होती" अशा विकट आर्थिक परिस्थितीचा सामना करीत असताना... तिच्या कुडीबाबा आपल्या मुलीला स्कट घातून खेळवताना पाहण्याच्या वाजून नव्हते, घरच्यांना तिचे शाईटस्कट घालून आवडत नव्हते. परंतु तिना अशा सामाजिक रूढी घ्या-परंपरा यांना तिच्या स्वयंभ्या मागील आडकाठी हेड घातून नव्हते .. तिने वाटवर तिच्या कुडीबाबांना मरावासाठी जाऊ देण्याची विनंती केली. तिने दिकीमध्ये अयशस्वी झाल्यास कुडी व सांगाल ते करीत असू वचन दिले. तिने सांगाले की प्रिण्डण पदाटपार्सन मज्जु देत होते परंतु तिच्या घरी घड्याळ नमल्यामुळे तिना मकळी उडवण्याची वेळ कळत नव्हती पण, तिचे आडे-वहील आकाशाकडे पाहिले असं तिना उडवत असत, तसेच प्रिण्डण शिबिराने प्रत्येक खेळाला 500 मिनी दूध आणणे बंधनकर होते परंतु ती माझे कुडीव 200मिनी दूध घेऊ शकत होती म्हणून ती दूधाल पाणी घालून त्याचेच तसेच प्रिण्डकाने मरावात पण येण्याइतपत ती बनवत नाही म्हणून नाकारले होते म्हणून तसेच प्रिण्डकाने मराव केला. मनवर कमीज घालून घालून घेऊन तिने खेळवली झालेरी... कसेही झाले तरी पण खेळणार हा दूध निघव केला. हे शेतटी ती प्रिण्डकाना पटवून दिले. खेळवली असणारी तिचे आणि समर्पण हे तिने तुलना दिकी तिचे वचन प्रिण्डकाने पटवून दिले होते. अशा अनेक विकट

राणी रामपल
दिक्या आनिपकमये भारतीय दिकी संघाचे नेतृत्व करणाऱ्या 26 वर्षीय राणी रामपल सांगते की तिना विद्या आणखीयार्जन सुटका देवी होती, तिजेच्या टाचडे पार्सन ते आमच्या कानात येण्यापासून ते आमचे घर मज्जन येण्यापर्यंत आहे वहील इतकेच करू शकत होते, वहील माडा उडणारे तर जेवण न मिळवण्यापासून ते आमचे घर मज्जन येण्यापर्यंत आहे वहील इतकेच करू शकत होते, वहील माडा उडणारे तर आडे मोलकरीण होती" अशा विकट आर्थिक परिस्थितीचा सामना करीत असताना... तिच्या कुडीबाबा आपल्या मुलीला स्कट घातून खेळवताना पाहण्याच्या वाजून नव्हते, घरच्यांना तिचे शाईटस्कट घालून आवडत नव्हते. परंतु तिना अशा सामाजिक रूढी घ्या-परंपरा यांना तिच्या स्वयंभ्या मागील आडकाठी हेड घातून नव्हते .. तिने वाटवर तिच्या कुडीबाबांना मरावासाठी जाऊ देण्याची विनंती केली. तिने दिकीमध्ये अयशस्वी झाल्यास कुडी व सांगाल ते करीत असू वचन दिले. तिने सांगाले की प्रिण्डण पदाटपार्सन मज्जु देत होते परंतु तिच्या घरी घड्याळ नमल्यामुळे तिना मकळी उडवण्याची वेळ कळत नव्हती पण, तिचे आडे-वहील आकाशाकडे पाहिले असं तिना उडवत असत, तसेच प्रिण्डण शिबिराने प्रत्येक खेळाला 500 मिनी दूध आणणे बंधनकर होते परंतु ती माझे कुडीव 200मिनी दूध घेऊ शकत होती म्हणून ती दूधाल पाणी घालून त्याचेच तसेच प्रिण्डकाने मरावात पण येण्याइतपत ती बनवत नाही म्हणून नाकारले होते म्हणून तसेच प्रिण्डकाने मराव केला. मनवर कमीज घालून घालून घेऊन तिने खेळवली झालेरी... कसेही झाले तरी पण खेळणार हा दूध निघव केला. हे शेतटी ती प्रिण्डकाना पटवून दिले. खेळवली असणारी तिचे आणि समर्पण हे तिने तुलना दिकी तिचे वचन प्रिण्डकाने पटवून दिले होते. अशा अनेक विकट

विकस घडून येता आणि ते आपले जीवन उत्तमरित्या घडवू शकतात...
याबाबतीत काही उदाहरणे सांगता येतील...
दडपणाखाली जणांच्या असताना एकदरील महिलेनी शारीरिक शिक्षण घेतल्यामुळे त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण समावेश जाण्याची ताकद निर्माण होते. याउलट न खेळलेल्या मुली परीपकारी, शांत वृत्तीचा, यावरणाच्या, सतत त्यांना स्वतःच्या भावनांवर नियंत्रण ठेवता येते.खेळतील जय पराजय यामुळे जीवनातील आलेखे यश-अयश यांना संक्षमपणे उभे राहतात त्यांना अर्थक निर्णय घेण्याची क्षमता निर्माण होते त्या ताकदवान शैशवी संघर्षात यशस्वी बनतात. सामाजिक विकासात शारीरिक शिक्षणाची महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे तसेच महिला खेळल्यामुळे त्या स्वतःच्या पायावर उभा, नेतृत्व, सत्यवृत्ती, सेवावृत्ती, निर्णयक्षमता इत्यादी आणि सामाजिक गुणांचा विकास होते, म्हणून महिलांच्या व्यक्तिगत स्वच्छता, आदर, शारीरिक क्षमता, आरोग्य विषयक सवयी, विश्वासी, मनोरंजन अशा अनेक गोष्टींची शिक्षणामुळे महिलेचा सर्वांगीण विकास होते... त्यांच्या कार्यक्षमतेचा पूर्णपणे विकास होते. तसेच तिना तिच्या ताकद... इच्छाशक्ती निर्माण होते आणि हे फक्त आणि फक्त कीडा व शारीरिक शिक्षणामुळे शक्य आहे. शारीरिक धुक शकते...आणि आपले जीवन आपल्या इच्छेनुसार जगू शकते. तिच्यात एक प्रकारचा आत्मविश्वास, बबरदस्त महिला स्वतःच्या बबरदस्त इच्छा शक्तीमुळे ती स्वतः शारीरिककडेच्या सर्वे वनते, कोणत्याही स्पर्धेत भाग

यस्वीताना
भूमिका आहे.

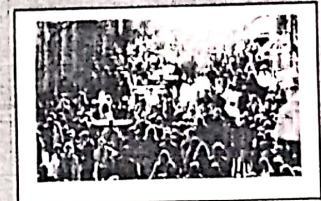
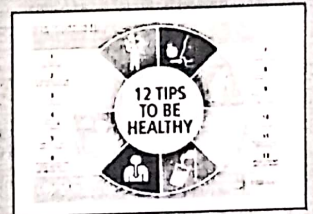
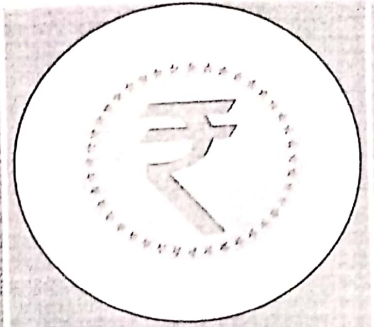
जाण्यासाठी एकदरील महिलेची सर्वांगीण विकास होण्यासाठी कीडा व शारीरिक शिक्षणाची अत्यंत महत्त्वाची संघ असा मरणा येजे आहे. हेमदिन जीवन जगताना कोणत्याही अडचणी...सकटे आली तर ती संक्षमपणे त्यांना सामोरे आवकालच्या धावपळीच्या जगामध्ये गुमना आर्थिक आर्थिककडेच्या संघ असे उचलून नाही तर ती सर्वांगीणकडेच्या शारीरिक मानसिक, भावनिक, सामाजिक आणि नैतिक विकास होणे देखील अत्यंत महत्त्वाचे आहे. कारण शारीरिक शिक्षणाची भूमिका ही खूप महत्त्वाची उरते. कारण महिलांनी गुमना शिक्षण घेऊन उचलून नाही तर तिचा आणि शारीरिक टालवणी या शारीरिक शिक्षण प्राप्त करण्याचे प्रमुख माध्यम आहे. म्हणून महिलांच्या विकासात व्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण विकास साधणे म्हणजे शारीरिक शिक्षण होय. टालवण ही शारीरिक शिक्षणाचा पाया आहे शिक्षण शारीरिक म्हणजे शारीरिक टालवणीद्वारे मन, शरीर आणि आत्मा यांचा पूर्ण व योग्य विकास साधून

शारीरिक शिक्षण संघालिका म्हैसाळ महविद्यालय, म्हैसाळ जिल्हा-सांगली, lelpriya84@gmail.com
डॉ. प्रिया प्रकाश डेळे
महिलेच्या सर्वांगीण विकासात कीडा व शारीरिक शिक्षणाची भूमिका : एक अभ्यास

ISBN 978-81-947698-8-0

*Sustainable Innovative Development in
Economics, Environment, Agriculture,
Health, Society*

Editor
Dr. S. M. Mulani
*Head, Department of Geography,
Deshbhakta Sambhajirao Mahavidyalaya College, Mohol (Solapur),
Maharashtra*

Jyotikiran Publication, Pune
International Publication

Principal
H/O PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
TAL.-MIRAJ, DIST.-SANGLI.

CONTENTS

Sr. No.	Paper Title	Page No.
1	विदर्भ व मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येचा अन्वयात्माची वैकल्पिक	
2	परभणी जिल्ह्यातील ग्रामीण वस्त्यांतील सेवासुविधेचा चिकित्सक अभ्यास	शरद बाबुराव मोनवणे 1-4
3	विविध शासकीय उद्योजकता विकास योजनांद्वारे महिलांचा आर्थिक विकास व सवलीकरण	प्रा. डॉ. भगवान प्रभाकरराव शेंडगे 5-10
4	स्वयं-साहाय्यता वचत गट व ग्रामीण विकास	डॉ. सय्यद तनवीर बदरुद्दीन 11-15
5	औसा तालुक्यातील आर्थिक विकासामध्ये साक्षरतेचे महत्व	प्रा. डॉ. अमोल तुकाराम खाडे 16-17
6	उजनी पाणलोट क्षेत्राचा मोहोळ तालुक्यातील कृषी व्यवसायावर झालेला परिणाम- एक चिकित्सक अभ्यास	प्रा. जावळे व्ही. जी. 21-25
7	हिंदी यात्रा साहित्य में प्रकृति प्रकोप का चित्रण	श्री. हनुमंत शंकर हेळकर, प्रा. डॉ. डी. जी. शिंदे 26-27
8	लिंगभाव समानता	डॉ. विक्रम रामचंद्र पवार 28-31
9	वार्शी तालुक्यातील ग्रामीण भागातील माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या आरोग्यविषयक समस्या व विविध उपक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	Dr. Ranjana Rajesh Sonawane 32-35
10	कचरा वीनने वालों के लिए आशा की नई किरण	प्राचार्य डॉ. शशिकांत लक्ष्मण तांबे 36-38
11	पर्यावरण: एक दृष्टिक्षेप	प्रा. डॉ. नीता तिवारी 39-41
12	दुसऱ्या बाजीराव पेशव्यांच्या काळातील इंग्रज वकीलाची राजकारणातील भूमिका	प्रा. सुरेखा जोतिबा रेडेकर 42-44
13	वाहतूक: व्यापाराचे अनुपंगिक साधन	प्रा. मते अनिल बापुराव 45-50
14	राज्यघटनेच्या सरनाम्याचे तत्वज्ञान	प्रा. कर्डक सुनील भास्कर 51-52
15	पर्यावरण संवर्धनामध्ये उच्च शिक्षणाची भूमिका	प्रा. विलासराव लवटे 53-56
16	शाश्वत शेती	डॉ. एकनाथ दत्तात्रय बाजगे 57-60
17	जलसंपत्तीचे महत्व, समस्या व उपाय	प्रा. डॉ. नीता तिवारी 61-62
18	परळी तालुक्यातील कृषी घनता: एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा. माने आर. व्ही. 63-65
19	दलित जीवनाचा भाष्यकार : शंकरराव खरान	श्री. कैलास भास्कर लव्हाळे, डॉ. व्ही. एस. चिमनगुंडे 66-69
20	ग्रामीण कवितेतील शेतकरी जीवनाचे चित्रण	प्रा. डॉ. सोनवले राजकुमार रंगनाथ 70-72
21	जालना जिल्ह्यातील शेती व शेती पुरक व्यवसायाचा एक -भौगोलिक अभ्यास	प्रा. उघडे सुहास मुरलीधर 73-82
22	नांगली जिल्ह्यातील मद्रिना शेतमजुरांच्या समस्या	प्रा. डॉ. भाऊसाहेब सोनाजी देवकर 83-84
23	समायनिक खते व कीटकनाशकांचा शेतीवरील परिणाम - एक अभ्यास	राणी महादेव कांबळे 85-88
24	अदिवासी वारली चित्रकलेन महिलांचा विकास	डॉ. वोवडे बबन बाबुराव 89-92

Gwalb
I/O PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL

सांगली जिल्ह्यातील महिला शेतमजुरांच्या समस्या

राणी महादेव कांबळे

संशोधन विद्यार्थिनी, अर्थशास्त्र अधिविभाग शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रस्तावना :-

सांगली जिल्हा हा महाराष्ट्राच्या पश्चिम मध्यवर्ती क्षेत्रावर वसलेला असून जिल्ह्याने स्वतःची सामाजिक, आर्थिक, राजकीय क्षेत्रात स्वतंत्र अशी एक ओळख निर्माण केली आहे. जिल्ह्याचा मुख्य व्यवसाय कृषी असून ७० टक्के लोक कृषी व्यवसायात गुंतलेले आहेत. जिल्ह्याला वारणा आणि कृष्णा नदीचे सुपीक खोरे लाभलेले असून कृषी व्यवसायासाठी अतिशय योग्य असे वातावरण लाभले आहे. कृषी व्यवसायासाठी मजूर हा घटक अतिशय महत्त्वपूर्ण असून त्यामध्ये महिला कृषी कामगारांचे योगदान अतिशय मोलाचे आहे.

• उद्दिष्ट्ये :-

1. महिला कृषी कामगार होण्याची कारणे समजून घेणे.
2. महिला कृषी कामगारांच्या समस्या जाणून घेणे

• संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधन लेख दुय्यम साधनसामग्रीवर आधारित आहे. यासाठी मासिके, अहवाल, वृत्तपत्रे, संशोधन लेख, संगणक इ. संदर्भ साधनांचा उपयोग करण्यात आला आहे.

• सांगली जिल्ह्याची भौगोलिक परिस्थिती :-

महाराष्ट्राच्या दक्षिण व अग्नेय दिशेला आहे. जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ सुमारे ८,५७२ चौ.किमी असून जिल्ह्याच्या उत्तरेला व वायव्येला सातारा उत्तर व ईशान्येला सोलापूर, पूर्वेला विजापूर (कर्नाटक), दक्षिणेला बेळगांव (कर्नाटक), नैऋत्येला कोल्हापूर व पश्चिमेला रत्नागिरी हे जिल्हे आहेत. पश्चिमेकडील शिराळा तालुका सह्याद्रीच्या मुख्यरांगेत येतो. जिल्ह्याचा पश्चिम भाग डोंगराळ आहे. कृष्णा खोऱ्याचा परिसर सपाट मैदानी स्वरूपाचा आहे. सांगली जिल्ह्यात शिराळा, वाळवा, तासगांव, खानापूर, विटा, आटपाडी, कवठेमहाकाळ, मिरज, पलूस, जत व कडेगांव इ. तालुके आहेत. जिल्ह्यात प्रत्येक ठिकाणी भिन्नभिन्न भौगोलिक आर्थिक व सामाजिक स्थिती आहे. जत, आटपाडी, कवठेमहाकाळ हे कायम दुष्काळी तालुके आहेत. पलूस मिरज, वाळवा या तालुक्यातील गावांना कायम पुराचा धोका असतो. तसेच एका टोकाच्या शिराळा तालुक्यात जंगल आहे. तर दुसरीकडे जत तालुक्यात ओसाड जमिन आहे. महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमेवर असलेल्या सांगलीचा निम्मा लोकव्यवहार हा कानडी भाषेत चालतो. जिल्ह्याची पूर्व-पश्चिम लांबी २०५ किमी व उत्तर-दक्षिण लांबी ६६ किमी आहे.

सांगली जिल्हा कृष्णा वारणा नदी व उत्तरेस महादेवाच्या डोंगराखालील पठार व माणगंगा नदीच्या पात्रात वसला आहे. कृष्णा नदीची जिल्ह्यातील लांबी १०५ किमी आहे. जिल्ह्याचे तापमान किमान १४ अंश सेंटिग्रेड व कमाल ४२ अंश सेंटिग्रेड या दरम्यान आहे.

जिल्ह्याचे सरासरी पर्जन्यमान ४००-४५० मिली लीटर आहे. जिल्ह्याची २००१ सालची लोकसंख्या २८, २०, ५७५ इतकी आहे. कृष्णाकाठची अतिशय सुपीक जमिन सांगलीला लाभलेली आहे. त्यामुळे येथे भाजीपाला, ऊस, द्राक्षे, ज्वारी, बाजरी, भात (तांदूळ), गहू, मका, भुईमुग, हळद, सोयवीन, डाळिव व कापूस इ. प्रमुख पिके घेतली जातात.

• शेतमजूर म्हणजे काय?

जे व्यक्ती दुसऱ्याच्या शेतावर रोजंदारीच्या अपेक्षेने काम करते, तिला शेतमजूर म्हणतात.

• महिला शेतमजूर होण्याची कारणे :-

महिला मोठ्या संख्येने कृषी कामगार होतात त्यास पुढील कारणे जबाबदार आहेत.

१. पतीचे व्यसन :-

अनेक महिला कृषी कामगारांचे पति व्यसनी असतात. त्यांचे घरात लक्ष नसते. अशावेळेस त्या महिलेला घरखर्च चालविण्यासाठी, कुटुंबाच्या जीवनावश्यक गरजा भागविण्यासाठी शेतात कामाला जावे लागते.

२. सहजासहजी मिळणारा रोजगार :-

शेती क्षेत्रात काम करण्यासाठी शिक्षण, प्रशिक्षण, अर्ज किंवा कोणाची शिफारस लागत नाही. तोंडी कोणीतरी सांगते आणि कामावर हजर व्हायचे, अशा रितीने सहजासहजी रोजगार मिळत असल्यामुळे महिला शेतमजूर होतात.

३. कुटुंबाला हातभार :-

आजच्या महागाईच्या काळात कौटुंबिक खर्चात मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे. त्यामुळे स्त्रियांना असे वाटते की आपणही घरी बसण्यापेक्षा शेतात कामाला जाऊन पैसे मिळविले तर तेवढ्याच कुटुंबाला हातभार लागेल.

४. घटस्फोटित किंवा विधवा स्त्री :-

घटस्फोट झालेल्या किंवा विधवा स्त्रिला आपला व आपल्या मुलाबाळांचा खर्च भागविण्यासाठी, संपूर्ण कुटुंबाची जबाबदारी पार पाडण्यासाठी तिला शेतात कामाला जावे लागते.

५. एकत्र कुटुंब :-

स्त्रियांना घराबाहेर पडताना महत्त्वाचा प्रश्न मुलांचा सांभाळ कसा होईल, हा असतो. एकत्र कुटुंबात ती राहत असेल तर मुलांचा सांभाळ घरातील इतर सदस्य करू शकतात आणि ती शेतात कामाला जाऊन कुटुंबाला हातभार लावू शकते.

• महिला शेतमजुरांच्या समस्या

महिला कृषी शेतमजुरांना पुढील समस्यांना सामोरे जावे लागते.

१. कौटुंबिक आर्थिक परिस्थिती :-

Yashwantrao Chavan Pratishthan

Principal

VIVEK RESEARCH JOURNAL

A Biannual Peer Reviewed National Journal of Multi-Disciplinary Research Articles

Editor in Chief & Published

Dr. R. R. Kumbhar

Principal-Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

E-mail : editorvivekresearchjournal@gmail.com

Executive Editor

Dr. Kailas Patil

Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

E-mail: kailaspatil@vivekanandcollege.ac.in

Editorial Board

Dr. S. S. Lathe

Asst. Professor,
Department of Physics,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. M. Joshi

Asst. Professor
Dept. of English
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. A. S. Kumbhar

Professor,
Department of Chemistry,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. T. C. Gaupale

Asst. Professor
Dept. of Zoology
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. V. B. Waghmare

Asst. Professor & Head
Dept. of Computer Science
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. R. Kattimani

Asst. Professor
Dept. of History
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. A. S. Mahat

Asst. Professor & Head
Dept. of Hindi
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. R. Y. Patil

Asst. Professor
Dept. of Computer Science
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Pradip Patil

Asst. Professor
Dept. of Marathi
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. S. G. Bhosale

Asst. Professor,
Department of Geography,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Neeta Patil

Librarian
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Advisory Board

Prin. Abhaykumar Salunkhe

Executive Chairman
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur.

Prin. Mrs. Shubhangi Gavade

Secretary,
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur.

Prin. Dr. Ashok Karande

Former Jt. Secretary (Administration)
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur.

Dr. Rajan Gavas

Former Head, Dept. of Marathi,
Shivaji University, Kolhapur

Dr. D. A. Desai

Former Head,
Dept. of Marathi,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. M. S. Jadhav

Former Head,
Dept. of Hindi,
Vivekanand College, Kolhapur (Autonomous)

Dr. Namita Khot

Director, Barr. Balasaheb Khardekar
Knowledge Resource Centre, Kolhapur

महिला सबलीकरण सद्यस्थिती

डॉ. शुभांगी एस. माने

प्रा. राणी एम. कांबळे

म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ

ता. मिरज, जि. सांगली.

गोषवारा : प्राचीन काळामध्ये वैदिक कालखंडामध्ये भारतीय समाज जीवनात स्त्रियांना मानाचे स्थान होते. कुटुंबात स्त्रियांना आदराने वागविले जात असे. स्त्री ही कुटुंबातील प्रमुख हालचालीचे केंद्रस्थान मानले जाई. त्यामुळे कुटुंबात स्त्रीचे स्थान मानाचे व अधिकाराचे होते. वेदकाळ व रामायण-महाभारत काळात धर्मपत्नीला गृहलक्ष्मी मानण्यात येई. समाज जीवनात स्त्रियांचे स्थान आदर्श दर्जा असलेले होते. स्त्री मुक्तपणाने समाजातील धार्मिक-सामाजिक क्षेत्रात पुरुषांबरोबर सहभागी होई. समाजात पडदा पध्दती प्रचलित नव्हती.

पारिभाषिक संज्ञा : महिला सबलीकरण, स्त्री-पुरुष असमानता, स्त्री उत्थान.

प्रस्तावना : उत्तर वैदिक काळामध्ये आणि मध्ययुगीन कालखंडामध्ये स्त्रियांवरती अनेक बंधने यायला सुरवात झाली. या काळात स्त्रियांचा दर्जा अतिशय खालावला. मुस्लीम संस्कृतीचा भारतीय समाज जीवनात प्रभाव पडल्यावर त्याचे परिणाम तत्कालीन हिंदू समाजावरही उमटले. तसेच भारतीय पुराणे, संस्कृती, परंपरा चाली रिती इत्यादीचा प्रभाव ही तत्कालीन हिंदू स्त्री-जीवनावर पडला. स्त्रियांनी उपभोगावयाचे स्वातंत्र्य, हक्क, शिक्षण इत्यादीबाबतीत पूर्वीच्या सनातन हिंदू समाजाची प्रवृत्ती धार्मिकदृष्ट्या अधिक सनातनी बनली व स्त्रियांसाठी पूर्वीपेक्षा अधिक संकुचित झाली. परिणामतः समाजातील स्त्रियांचे स्थान व दर्जा अधिकच खालावला.

ब्रिटिश कालखंडात सुध्दा स्त्रियांचा दर्जा खालावलेलाच होता परंतु काही समाजसुधारकांच्या प्रयत्नाने एकोणीसाव्या शतकामध्ये स्त्रियांवरती होणाऱ्या अत्याचाराला वाचा फोडण्याचे काम सुरु झाले त्यातूनच महिला सबलीकरणाची संकल्पना पुढे आली.

(SJIF) Impact Factor-7.675

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

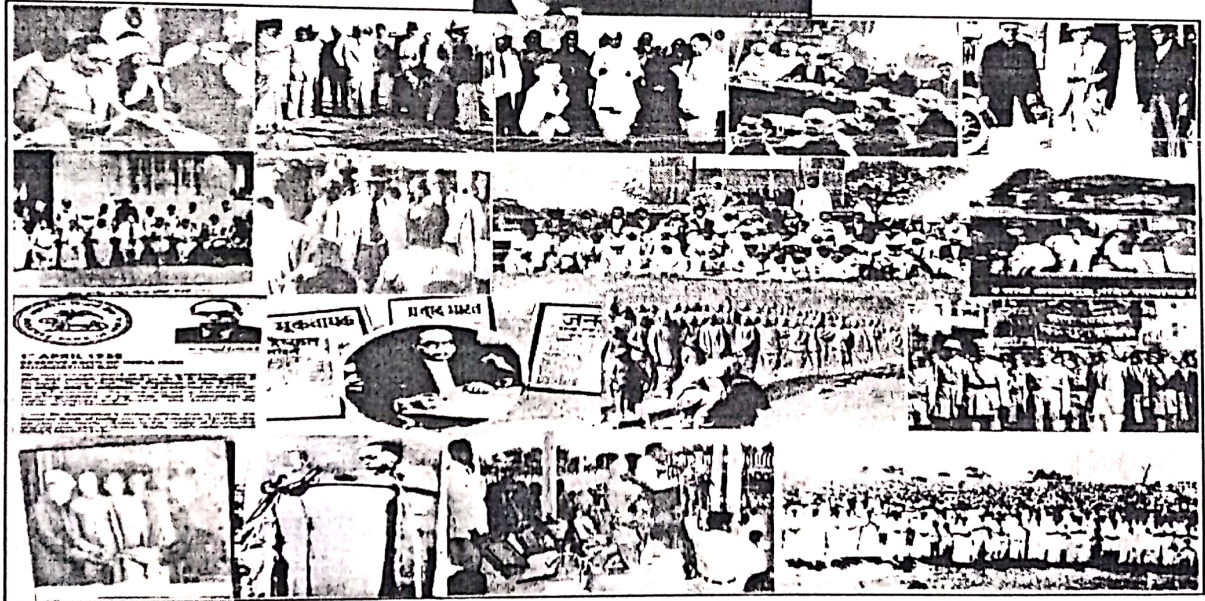
Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

September-2021

ISSUE No- (CCCXVIII) 318 (D)

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor

Dr. Pramod S. Meshram
I/c Principal,
Shri M. H. K. College of
Arts & Comm. Pachal

The Journal is indexed in:

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Cosmos Impact Factor (CIF)

International Impact Factor Services (IIFS)

Aadhar International Publication Amaravati

Website – www.aadharsocial.com — Email – aadharsocial@gmail.com.

55	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी घडवून आणलेले सत्याग्रह	राणी एम. कांबळे	255
56	डॉ. आंबेडकरी प्रेरणा आणि दलित - ग्रामीण साहित्य	डॉ. लोणे राजेंद्रकुमार लक्ष्मणराव	261
57	नव्या राजकीय विचारांचे प्रवर्तक : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	प्रो. डॉ. प्रेमचंद गुंडू गायकवाड	264
58	राष्ट्र निर्माणासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान	प्रा.डॉ. प्रतिभा अनंतराम भुतांगे	269
59	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर.....एक महान समाजसुधारक व विचारवंत	डॉ.शाहेदा मुनाफ	275

भारताचे संविधान

उद्देशिका

आम्ही, भारताचे लोक, भारताचे एक सार्वभौम
समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष लोकशाही गणराज्य घडविण्याचा
व त्याच्या सर्व नागरिकांस:

सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय ;
विचार, अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा

व उपासना यांचे स्वातंत्र्य ;

दर्जाची व संधीची समानता ;

निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा

आणि त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा

व राष्ट्राची एकता आणि एकात्मता

यांचे आश्वासन देणारी बंधुता

प्रवर्धित करण्याचा संकल्पपूर्वक निर्धार करून ;

आमच्या संविधानसभेत

आज दिनांक २६ नोव्हेंबर, १९४९ रोजी

याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित

करून स्वतःप्रत अर्पण करित आहोत.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी घडवून आणलेले सत्याग्रह

राणी एम. कांबळे

सहाय्यक प्राध्यापक म्हैसाळ महाविलय, म्हैसाळ ता. मिरज, जि. सांगली

मो.नं.9604147294 ,ranukamble85@gmail.com

प्रस्तावना -

ब्रिटिश कालखंडात भारतामध्ये एकोणीसाव्या शतकामध्ये अनेक समाजसुधारक होऊन गेले त्यामध्ये म. जोतिबा फुले, गो.ग.आगरकर, मूहूर्षी कर्वे, शाहू महाराज, न्या. रानडे, लो. टिळक यांच्याप्रमाणेच नाव घ्यावे लागेल ते डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे.

महान संशोधक, पत्रकार, लेखक, समाजशास्त्रज्ञ, अर्थशास्त्रज्ञ, कायदेतज्ञ, इतिहासकार, संविधानाचे जनक, तत्वज्ञानी, मानवंशशास्त्रज्ञ, दलित आणि महिला अधिकाराचे उध्दारक, देशातील पहिले कामगार मंत्री, संस्कृत हिंदी साहित्याचे अभ्यासक, राजनितितज्ञ, विज्ञानवादी, जलतज्ञ, समता, स्वातंत्र्य, बंधुता आणि सामाजिक न्यायाचे पुरस्कर्ते, शेतकरी गोरगरीब कामगारांचे उध्दारक आणि देशातील सर्व जाती धर्मातील लोकांच्या उन्नतीसाठी कार्य करणारे, राज्यधोरणेचे, शिल्पकार म्हणजे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर होत.

आंबेडकरांचा जन्म एका अस्पृश्य गणल्या गेलेल्या कुटूंबात झाला होता. तत्कालीन समाज अनेक समस्यांनीही वेढला गेला होता. अस्पृश्यतेच्या भयंकर रुढीने अस्पृश्य समाजाचे जीवन कलंकित केले होते. सवर्ण हिंदूना पाळीव जनावरांच्या स्पर्शाचा विटाळ होत नसे, परंतु अस्पृश्यांच्या सावलीचाही विटाळ त्यांना होई. हिंदू धर्मातील अस्पृश्य समजला जाणारा एक मोठा वर्ग त्याकाळी गावाच्या वेशीबाहेर रहात असे. या वर्गाला हिंदू धर्मशास्त्रांनी शिक्षण घेण्याची अनुमती दिलेली नव्हती. त्यांना कोणतेच अधिकार नव्हते. अशी ही भारतीय समाजव्यवस्थेतील भीषण आणि घृणास्पद विषमता समूह नष्ट करण्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संपूर्ण आयुष्य खर्च केले. यासाठी त्यांनी अनेक चळवळी उभारल्या, पुस्तकी लिखाण केले, आंदोलने केली, विचाराला अधिष्ठान दिले. सामाजिक लढ्यातून त्यांनी एका सम्यक क्रांतीला जन्म दिला.

पार्श्वभूमी -

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जन्मकाळी अस्पृश्य समाजाचे जीवन अस्पृश्यतेच्या अमानुष रुढीने शापून कलंकित केले होते. सवर्ण हिंदूना कुत्रा, मांजर, गाय ह्या पाळीव जनावरांच्या स्पर्शाचा विटाळ नसे स्पृश्य हिंदू मुंग्यांना साखर अर्पीत, परंतु ह्या स्वधर्मीयांचा स्पर्श ते अपवित्र मानीत. त्यांच्या सावलीचा त्यांना विटाळ होई. त्यांची वाणी कानावर पडली तर ती त्यांना अशुभ वाटे, सार्वजनिक पाणवठ्यावर पाणी भरण्यास त्यांना प्रतिबंध असे, त्यांच्या मुलांना शाळेत प्रवेश मिळत नसे. देवळात देवदर्शनास त्यांना बंदी असे, स्वतः अपमानित जीवन कंठणारे न्हावी व धोबी हे सुध्दा महार-मांगांचा विटाळ मानीत असत. सवर्ण हिंदूंच्या निर्दयतेमुळे, अस्पृश्यतेच्या पोटी जन्मलेल्या निरक्षरतेमुळे व अज्ञानामुळे अस्पृश्य समाजाचे जीवन मातीमोल झाले होते. सरकारी चांगल्या नोकऱ्या, प्रतिष्ठित धंदे अथवा पोलिस खाते ह्यांत त्यांना प्रवेश नसे. त्यांनी रस्ते झाडावे, संडास साफ करावे, जोडे शिवावे, मृत डोरांची कातडी सोलावी आणि बांबूच्या वस्तू तयार करून त्या विक्यात. त्यांनी दास म्हणून शेतीवर राबावे, सरकारी काम अल्पस्वल्प वेतनावर करावे, निरक्षर, निर्बल, अन निर्धन अशा ह्या अनाथ समाजाचे नष्टचर्च एवढ्यावरच संपले नव्हते. त्यांचा जीवनक्रम नाना प्रकारच्या अलिखित पण अनुल्लेघनीय अशा आणखी अनेक निर्दय

Golden Jubilee Year 2019-20 of
Department of Political Science

&

Shivaji University Political Science Association

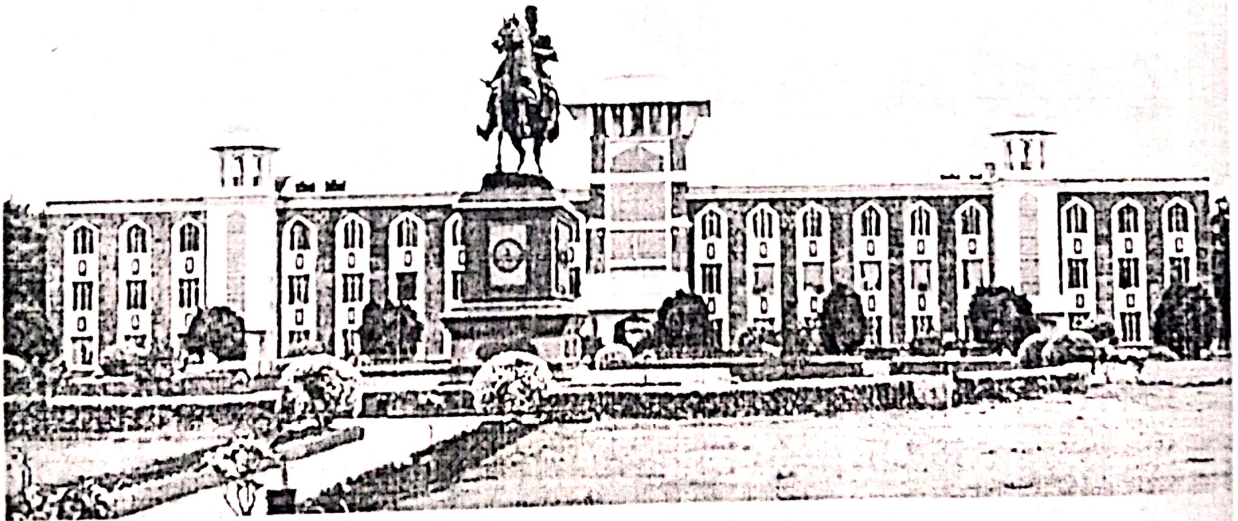
Conference Proceeding of Two Days National Seminar

&

37th Maharashtra Political Science & Public Administration Conference

“Contemporary Issues in Political Science”

10th & 11th January 2020

Navjyot
नवज्योत

ISSN - 2277 - 8063

International Interdisciplinary research Journal
(Humanities, Social Sciences, languages, Commerce & Management)

[Signature]
I/C PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
TAL. MIRAJ, DIST. SANGLI

43	डिजिटल समाजाच्या संदर्भात बदलते राजकारण	डॉ. नदाजी सातपुते	176-177
44	भारतीय नागरिकत्व नावनोंदणी संघर्ष आणि : वास्तव	डॉ. गणेश गिरी	178-181
45	एक राष्ट्र एक चुनाव कि उपलब्धियाँ और चुनौतियाँ	डॉ. प्रा. लक्ष्मण रत्नाकर बाबुराव	182-184
46	कलम ३७० : घटनात्मक तरतुदी	डॉ. सुधीर वाडेकर	185-189
47	लोकशाहीसमोर गुंडशाहीचे आव्हान	दत्तात्रय भानुदास जाधव	190-194
48	एक देश, एक निवडणुक!	प्रा. माधव डॉ. चोले	195-198
49	भारतातील आघाडीच्या राजकारणाची वाटचाल व विश्लेषण	प्राशरद बाबुराव सोनवणे	199-203
50	भारतीय लोकशाहीला नक्षलवादी चळवळीचे आव्हान	प्रा. डॉ. कैलाश बद्दीनाथ मांटे	204-205
51	महाराष्ट्राच्या राजकारणातील नेतृत्वांचे बदलते प्रवाह	नवनाथ वि. नागरे	206-207
52	भारतातील सहभागात्मक लोकशाही प्रक्रिया	प्रा. डॉ. आर. वी. वनारसे	208-216
53	डिजिटल समाजाच्या संदर्भात बदलते राजकारण	प्रा. चैतन्य कांबळे प्रा. सुजाता पाटील	217-218
54	भारताची लोकशाही खरोखरच घसरत आहे का?	डॉ. वाळू कांबळे सहा. प्रा. प्राजक्ता टुंबे	219-223
POLITICAL THOUGHT AND ITS CONTEMPORARY RELEVANCE			
55	Non Brahmin Feminist Perspective : Study Of Contributions Of Mahatma Phule And Tarabai Shinde	Mrs. Neha Nitin Wadekar,	224-228
56	Role Of Satyagrah In Democracy	Prof. Promod J. Patil	229-233
57	Gandhi And Globalization	Dr. Rajendra S. Korde	334-241
58	Relevance Of Gandhian Philosophy In The 21st Century	Sunil Kavade Firoj Shaikh	242- 246-
59	Relevance Of Gandhian And Post Gandhian Thoughts	Dr. Suresh M. Devare	247-251
60	Gandhian Principles The 21st Century	Mr. P. S. Auti	252-254
61	Democratic Thought Of Mahatma Gandhi	Dr. Avinash V. Salve	255-257
62	The Concept Of Neo-Gandhian Thoughts About Sarvodaya	DR. R. K. KALE	258-261
63	Relevance Of Mahatma Gandhi's Ideology In The Present Scenario	Prof. Sanjay M. Mohade	262-264
64	The Relevance Of Gandhian Thought	Dr. Mahadev Gavhane Prof. Dnyaneshwar Bansode	265-267
65	Contribution Of Gandhian Thoughts To Rural Development	Dr. Santosh S. Kolhe	268-270
66	Relevance Of Gandhian And Post Gandhian Thought	Dr. A. D. Jadhao	271-273

 I/C PRINCIPAL
 MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
 TAL. - MIRAJ, DIST. - SANGLI.

डिजिटल समाजाच्या संदर्भात बदलते राजकारण

प्रा. चेतन्य कांबळे, प्रा. सुजाता पाटील

राज्यशास्त्र व समाजशास्त्र विभाग म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ.

प्रस्तावना :- आजचे युग हे विज्ञान व माहिती तंत्रज्ञानाचे युग आहे त्यामुळे जनसंपर्काची विविध माध्यमे आज आपल्याला अस्तित्वात असलेली दिसून येतात, पूर्वी पारंपारिक समाजामध्ये अशी साधने उपलब्ध नसल्यामुळे व्यक्तींना देवघेव शाब्दिक स्वरूपाची असे. शिवाय पत्राद्वारे व तारद्वारे माहिती पाठवावी लागत असे. जसा १९ व्या शतकामध्ये माहिती व तंत्रज्ञानाचा विकास होऊ लागला तसा समाजाचा विकास ही मोठ्या प्रमाणात होऊ लागला. माहितीतंत्रज्ञानातील माहिती वितरण करण्याचा सर्वात महत्वाचा असा घटक म्हणजे संगणक होय. संगणकामुळे किंवा इंटरनेटमुळे समाजाच्या कार्यपध्दतीमध्ये बदल घडून आल्याचे दिसून येत आहे. समाजामध्ये कोणतीही समस्या असो किंवा समाजासाठी एखादी सूचना द्यावयाची असो तर ती कमी वेळात समाजामध्ये संगणकाद्वारे पोहचवता येते त्यामुळेच समाजाच्या समस्या लवकरात लवकर सोडवण्यास मदत होते. सध्या राजकारणामध्ये डिजिटलचा वापर वाढल्याने मोठ्या प्रमाणात बदल दिसून येत आहे.

डिजिटल इंडियाची संकल्पना : डिजिटल इंडिया मोहीम ही भारत सरकारने सुरू केलेली एक मोहीम आहे. याचा उद्देश शासकीय सेवा ही प्रत्येक नागरिकांना इलेक्ट्रॉनिकरित्या उपलब्ध करून देणे हा हेतू आहे ही मोहीम २ जुलै २०१५ ला नरेंद्र मोदींनी यांचे तर्फे विमोचित करण्यात आले. "(संदर्भ-१)"

उत्तम प्रकारची ऑनलाईन पायाभूत संरचना आणि आंतरजालाशी उत्तम जोडणी किंवा तांत्रिकदृष्ट्या देशाचे डिजिटल सक्षमीकरण हा या उपक्रमाचा मुख्य उद्देश आहे.

१. देशाच्या प्रशासनात लोकांचा सहभाग वाढविणे

२. कामकाज अधिक पारदर्शक करणे.

३. कामकाज लोकाभिमुख करणे या गोष्टीचा अंतर्भाव आहे.

मेक इन इंडिया, स्टार्टअप इंडिया आणि स्टँडअप इंडिया, उद्योग क्षेत्रे इ. क्रांती यासारख्या शासकीय योजना डिजिटली राबवून माहिती तंत्रज्ञानाच्या आधारे देशाला सशक्त आर्थिक महासत्ता बनविणे आहे.

उद्दिष्टे :- १) डिजिटल पायाभूत संरचना तयार करणे. २) डिजिटल सेवा वितरण ३) डिजिटल साक्षरता

डिजिटल म्हणजे काय? :- "ध्वनीचे आलेख करण्यासाठी किंवा माहिती जमवण्यासाठी अंक १ व ० वापरून उत्तम काम करणारे विद्युत परमाणु प्रवाहावर चालणारी प्रणालीचा वापर करणारा अंकीय" यालाच आपण डिजिटल असे म्हणतो. म्हणजे डिजिटल हे विद्युत गतीवर चालणारे असे महत्त्वाचे यंत्र आहे. याद्वारे समाजातील महत्त्वाची कार्ये पटकन करू शकतो. यामध्ये संगणक, इंटरनेट, इ. कॉमर्स इ. समावेश होतो. डिजिटल या उपकरणामध्ये १ आणि ० या दोन अंकांचा वापर होतो आणि याद्वारेच माहिती जमा करता येते. आजच्या समाजामध्ये डिजिटलचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत असल्यामुळे समाज हा डिजिटल बनत चालला आहे.

डिजिटल समाज :- आजचा समाज हा डिजिटल बनत चालला आहे. यामध्ये डिजिटल कोर्सेस आहेत. डिजिटल शाळा, डिजिटल मार्केटिंग, ई हेल्थ, ई. साईन, डिजिटल लॉकर यासारख्या गोष्टी ही वाढू लागल्याचे दिसून येत आहे. ज्या गोष्टी व्यक्तीला पटकन हव्या असतात. त्या डिजिटलमुळे पटकन होऊ लागल्या आहेत त्यामुळे समाज हा प्रगतीच्या मार्गावर जात आहे. आजचे युग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे असल्यामुळे समाजाची प्रगती झपाट्याने होत आहे. याचा प्रभाव राजकारणावर सुध्दा दिसून येत आहे.

i) कृषी व्यवसायात डिजिटल :- डिजिटल समाजातील महत्त्वाचा घटक म्हणजे कृषी व्यवसाय होय. समाजातील शेतकरी सुध्दा कृषीच्या समस्या सोडविण्यासाठी किंवा कृषी क्षेत्राविषयी माहिती घेण्यासाठी डिजिटल वापर करून घेत आहे. तसेच शेतकरी सुध्दा डिजिटल माध्यमातून राजकारणामध्ये प्रवेश करण्याचा प्रयत्न करत आहे. शेतकऱ्यांना मोफत सल्ला देण्यासाठी पीएम किसान पोर्टल सुध्दा उपलब्ध आहे. यामध्ये शेतकऱ्यांच्या समस्या सोडवण्याचा व माहिती देण्याचा प्रयत्न केला गेला आहे.

ii) शिक्षण क्षेत्रात डिजिटल :- शिक्षण क्षेत्रामध्ये डिजिटल वापर होत आहे. शाळा, महाविद्यालय यामध्ये डिजिटलचा वापर करून शिक्षण दिले जात आहे. त्याचप्रमाणे प्रोजेक्टरद्वारे ही माहिती दिल्याचे दिसून येते.

Truak
I/C PRINCIPAL
MAHVIDYALAYA, MALSAL

National
Seminar

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj (Maharashtra)

Special Issue
1st February, 2020

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj

One Day National Multidisciplinary National Seminar
On
**Emerging Trends and Issues in Social
Sciences**

Saturday, 1st February, 2020

Organized by

Department of Economics, Geography, History, Political Science,
Psychology, Sociology and Physical Education & Sports

Editor

Prof. Babasaheb Sargar

Co-editor

Prof. Ramesh Kattimani

Volume II

VIDYAWARTA Peer Reviewed International Refereed Research Journal
ISSN 2319 9318

Impact Factor: 7.041(IJIF)

1 | Page

65	श्री. मुलाळे विजयकुमार चंद्राप्या	माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची लैंगिक शिक्षण संकल्पनाविषयक मते	241
66	अक्षता सुरेश मिठारी प्रा. डॉ. भरत नाईक प्रा. डॉ. सुरेश संज पाळ	PUBG जेम जेळजा-या महाविद्यालयीन मुलांच्यामधील आक्रमकतेचा अभ्यास	244
67	श्रीमती योगिता जाधव श्रीमती वैशाली खालकर	महाविद्यालयातील स्मार्ट फोन वापरणाऱ्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या मानसिक आरोग्याचा अभ्यास	246
68	प्रा.प्रमिला अधिकाराव सुर्वे	“वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयात शिक्षणा-या महिला शिक्षकांच्या कार्यसमाधानाचा तुलनात्मक अभ्यास”	249
69	प्रा. पी. डी. पाटील	युवकांच्या सक्षमीकरणामध्ये सामाजिक प्रसार माध्यमांची (social media) भूमिका	254
70	डॉ. संजय हिंदूराव शिंदे	“भारतीय समाजाच्या परिवर्तनात समाजशास्त्राचे योगदान”	259
71	प्रा.डॉ.बी.एल. म्हस्के	बलात्काराचे कारणे व दुष्परीणाम	263
72	प्रा.डॉ. नवनाथ एस. शिंदे	बलात्काराची कारणे आणि उपाय	265
73	डॉ. राजेंद्र फकिरा बगाटे	विधि संघर्षित बालक : कारणे आणि सुधारणा	269
74	श्रीमती. धुमाळ सीमा जशिनाथराव	बलात्कार : कारणे आणि उपाय	274
75	डॉ. दिलीप सिताराम मस्के	बलात्कार कारणे आणि उपाय	276
76	प्रा. राजकुमार विष्णू जोधळे	भारतातील ब्रिटिशकालीन स्त्री सुधारणेच्या चळवळी	279
77	डॉ.सुधीर आ. येवले	'सततच्या निवडणुकीचा निवडणुक कर्मचाऱ्यांवर होणाऱ्या परिणामांचा समाजशास्त्रीय अभ्यास : शिखर का. तालुक्याच्या संदर्भात'	282
78	श्री. शिंदे डी.एम.	बाल गुन्हेगारी : समाजाची मानसिकता	288
79	प्रा. संतोष विश्वनाथ यादव	बालगुन्हेगार आणि सामाजिक मानसिकता	292
80	प्रा.सुजाता पाटील	बालगुन्हेगारी एक समस्या	296
81	प्रा. प्रगती भाऊराव हरले (कुकडे)	बलात्कार : कारणे आणि उपाय	301
82	प्रा. उगीले माधव उत्तमराव	बलात्कार : कारणे आणि उपाय	306
83	प्रा.माधवी सुरेंद्र पवार	बलात्काराची चिकित्सा आणि कारणे	310
84	डॉ. सविता बी. बहिरट	कारणमिमांसा: स्त्रियांवर होणाऱ्या हिंसाचाराची	314
85	प्रा. डॉ. चावरे एम. व्ही.	भारतातील बालगुन्हेगारी व उपाय योजना	319
86	प्रा. डॉ. गोरे बी. एम	भारतातील दारिद्र्याची कारणे	323
87	डॉ. बालाजी किशनराव पाटील	भारतातील दारिद्र्याची कारणे, उपाय	326
88	प्रा.डॉ.सौ.शामला माने प्रो.डॉ.शैलजा माने	प्रसार माध्यमांचे फायदे तोटे	329

बालगुन्हेगारी एक समस्या
प्रा.सुजाता पाटील
समाजशास्त्र विभाग, म्हैसाळ महाविद्यालय म्हैसाळ

प्रस्तावना:—

कोणत्याही समाजाचा पाया म्हणजे बालके. तो पाया जितका निकोप सदृढ आणि विकसित तितका तो समाज बलवान व उदारमतवादी बनतो. लहान मुले ही समाजात वरदान असतात. मुले ही राष्ट्रांची संपत्ती आहे. मुले ही राष्ट्राचा आधार स्तंभ आहे. बालके ही राष्ट्राला फुलवण्याचं काम करतात.

अलीकडील काही वर्षांपासून गुन्हेगारी विश्वात बालकांचा सहभाग मोठया प्रमाणावर वाढत असल्याने सर्वत्र चिंतेचे वातावरण निर्माण झाल्याचे दिसून येते. बालगुन्हेगारी ही अलीकडील नव्हे तर प्राचीन काळापासून समाजात असलेली एक महत्वाची अशी समस्या आहे. बालकांचा गुन्हेगारी विश्वातील वाढता सहभाग ही समस्या आता जागतिक समस्या झाल्याचे दिसून येते. ही समस्या गंभीर स्वरूपात वाढत आहे. आजचे बालक हा उदयाचा आदर्श नागरिक बनणार आहे. भविष्याचे आधारस्तंभ म्हणून त्यांच्याकडे पाहिले जाते. पण सध्याच्या 'आधुनिकीकरणाचा' विचार करता समाजामध्ये बालगुन्हेगारीचे प्रमाण वाढत असल्याचे दिसून येत आहे. त्याचबरोबर अलीकडच्या काळातील मुले ही आई वडिलांच्या आज्ञांचे पालन करत नसल्याचे दिसून येते. म्हणून 'सॉक्रेटिसनी' २४०० वर्षांपूर्वी असे म्हणटले होते की,

“मुलांचा ओढा चैनीकडे असून त्यांना घाणेरडया सवयी आहेत. वडिलधा—यांचा आज्ञाभंग करणे, त्यांच्याबद्दल अनादर दाखविणे आणि व्यायामाऐवजी वायफळ बडबड करणेच त्यांना प्रिय असते. खोलीत वडिलधारे आल्यावर ते उठून आदर व्यक्त करित नाहीत, पालकांशी वाद घालतात. अध—यासारखे जेवतात. पायाचा तिडा टाकून बसतात आणि आपल्या शिक्षकांवर जुलूम करतात.

याचाच अर्थ प्राचीन काळापासून मुलांची विचलित वर्तनाची समस्या निर्माण झाल्याचे दिसून येते. चोरी, खून, अवैध व्यवसाय, मारहाण अशा घटकांमध्ये बाल अपराधांचे प्रमाण वाढत असल्याचे दिसून येते.

❖ बालगुन्हेगारी व्याख्या :—

१) डॉ.सेठना :— “विशिष्ट प्रदेशातील कायदयाने निश्चित केलेल्या वयापेक्षा कमी वय असलेल्या बालकाने व युवकाने केलेले कायदयाविरोधी वर्तन म्हणजे बालगुन्हेगारी होय”

२) न्यूमेअर:— “बालगुन्हेगार म्हणजे कायदयाने निर्धारित केलेल्या वयापेक्षा कमी वय असलेली व्यक्ती की ज्या व्यक्तीचे वर्तन समाज विरोधी व कायदयाचे उल्लंघन करणारे असते.

बालगुन्हेगारीचा अर्थ :—

विविध शास्त्रज्ञांनी बालगुन्हेगारीच्या अनेक व्याख्या केल्या आहे त्यामध्ये बालगुन्हेगारी ही प्रचलित कायदयाविरुद्ध वर्तन करणारे असणे होय. यामध्ये कायदा हा महत्त्वाचा आहे. कायदयाने बालकांचे वय हे ठरवलेले आहे. त्याचबरोबर समाजात असलेल्या लोकरूढी अथवा लोकनिती यांच्या विरोधी वर्तन करणा—या लहान मुलांना बालगुन्हेगार म्हटल्याचे दिसून येते.

❖ बालगुन्हेगारीची संकल्पना :—

बालगुन्हेगारी ही भारतामध्ये मोठया प्रमाणात समस्या निर्माण झाली असल्याचे दिसून येते. बालगुन्हेगारमध्ये मुलांचे वय लक्षात घेणे महत्त्वाचे असते. बालगुन्हेगार हा कोणत्या वयापर्यंत ठरवता येतो. याविषयी प्रत्येक राज्यामध्ये बालगुन्हेगारीचे वय हे वेगवेगळे असल्याचे दिसून येते.

National
Seminar

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj (Maharashtra)

Special Issue
1st February, 2020

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj

One Day National Multidisciplinary National Seminar
On

Emerging Trends and Issues in Social Sciences

Saturday, 1st February, 2020

Organized by

Department of Economics, Geography, History, Political Science,
Psychology, Sociology and Physical Education & Sports

Editor

Prof. Babasaheb Sargar

Co-editor

Prof. Ramesh Kattimani

Volume II

VIDYAWARTA Peer Reviewed International Refereed Research Journal
ISSN 2319 9318

Impact Factor: 7.041(IJIF)

1 | Page

INDEX

Sr. No.	Author	Title of Paper	Page No.
1	Mr. Amar Raju Jadhav Mr. Sanjay Maruti Patil	An Analytical Study Of Problems And Issues Of Labours In Kolhapur City	13
2	Dr. Sunita Hansraj Ambawade	Role Of Ict In Social Science Research	17
3	Mrs. Varsha Raghunath Shinde	Advantages And Disadvantages Of Social Media For Society	20
4	Dr. Sheikh Rashida Begum Rahematulla	Role Of Sports In Society	24
5	Mr. Abhijeet Sadashiv Kharade	A Brief Review On History And Skills Of Volley Ball	28
6	Mr. Birajdar Vijaykumar Govindrao	Recent Trends in social Science Research	32
7	Mr. Akhilesh V. Shinde	Clean Village Campaign and Environmental Awareness in Maharashtra	39
8	प्रा.डॉ.टी.के. उद्गीरकर श्री.अभिषेक लक्ष्मण सुतार श्री.अखिलेश शिवाजी गुरव	भारतातील पीक विमा योजनेची प्रगती व आव्हाने	42
9	प्रा. सौ. डॉ. मंगल भास्कर माळगे	आर्थिक मंदी : भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील एक आव्हान	46
10	प्ररणा दिलीप दीक्षित	२१ व्या शतकातील स्त्रीवादी चळवळी	48
11	प्रा. डॉ. ममता कार्तिक कन्नाडे प्रा.डॉ. शैलजा कालिदास माने	कोल्हापूर शहरातील गृहणीच्या सामाजिक दर्जाचा समाजशास्त्रीय अभ्यास: विशेष संदर्भ सदर बाजार आणि ताराबाई पार्क प्रभाग	52
12	श्रीमती गावडे स्वाती आप्पासो	सॅन्ट्रिय शेती काळाची गरज	56
13	डॉ. चन्ने विद्या पी.	भारतीय कृषी पुरक इतर व्यवसाय आणि स्त्री उद्योजिका	60
14	डॉ. गौतम खु. कांबळे	श्रम अर्थशास्त्राचे वर्तमान स्वरूप : विश्लेषण	65
15	कु. राणी महादेव कांबळे	सांगली जिल्हयातील स्त्री कामगारांचे कृषीक्षेत्रातील योगदान	69
16	श्री. प्रसाद पांडुरंग दावणे	दारिद्र्य रेषा निश्चिती संदर्भात सुरेश तेंडुलकर आणि सी. रंगराजन समितीची तुलनात्मक अभ्यास	73
17	प्रा. डॉ. उल्हास महादेव माळकर	दुग्ध उत्पादन, प्रक्रिया व विक्री संस्था : व्यक्ति आर्थिक अभ्यास	77
18	प्रा. डॉ. विजयकुमार सुरेंद्र विनोदकर	आधुनिकीकरणाचा मानवाच्या आरोग्यावर व आर्थिक विकासावर झालेला परिणाम	80

सांगली जिल्हयातील स्त्री कामगारांचे कृषीक्षेत्रातील योगदान

राणी महादेव कांबळे

संशोधक विध्यार्थीनी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रस्तावना :-

राजकीय, सामाजिक आर्थिकदृष्ट्या संपन्नता लाभलेल्या सांगली जिल्हयाचा कृषी हा प्रमुख व्यवसाय असून ७० टक्केहून अधिक लोक कृषी व्यवसायात गुंतलेले आहेत. सहकार चळवळीतून जिल्हयाला महत्वपूर्ण योगदान दिलेले आहे. जिल्हयात आधुनिक कृषी तंत्रज्ञान पध्दती वापरून कृषी व्यवसाय केला जात असला तरी मजूर हा घटक कृषीक्षेत्रासाठी अतिशय महत्वपूर्ण आहे. यामध्येही स्त्री कामगारांचे योगदान महत्वपूर्ण असून कृषी व्यवसायातील त्यांचा वाटा सर्वाधिक आहे. सुमारे ६० टक्के स्त्रिया कृषी व्यवसायात कार्यरत असून कृषीमधील सर्व कामे तसेच कृषीपूरक व्यवसाय आणि कुटूंब साभाळण अशाप्रकारची सर्वच कामे स्त्रिया करतात त्यामुळे कृषीक्षेत्रामध्ये स्त्रियांचे योगदान अतिशय महत्वपूर्ण असेच आहे.

• सांगली जिल्हयाची भौगोलिक परिस्थिती:-

महाराष्ट्राच्या दक्षिण व आग्नेय दिशेला आहे. जिल्हयाचे क्षेत्रफळ सुमारे ८,५७२ चौ.कि.मी असून जिल्हयाच्या उत्तरेला व वायव्येला सातारा उत्तर व ईशान्येला सोलापूर, पूर्वेला विजापूर (कर्नाटक), दक्षिणेला बेळगांव (कर्नाटक), नैऋत्येला कोल्हापूर व पश्चिमेला रत्नागिरी हे जिल्हे आहेत. पश्चिमेकडील शिराळा तालुका सहयाद्रीच्या मुख्य रांगेत येतो. जिल्हयाचा पश्चिम भाग डोंगराळ आहे. कृष्णा खो-याचा परिसर सपाट मैदानी स्वरूपाचा आहे. सांगली जिल्हयात शिराळा, वाळवा, तासगांव, खानापूर (विटा) आटपाडी, कवठेमहाकाळ, मिरज, पलूस, जत व कडेगांव इ. तालुके आहेत. जिल्हयात प्रत्येक ठिकाणी भिन्नभिन्न भौगोलिक आर्थिक व सामाजिक स्थिती आहे. जत, आटपाडी, कवठेमहाकाळ हे कायम दुष्काळी तालुके आहेत. पलूस, मिरज, वाळवा या तालुक्यातील गावांना कायम पुराचा धोका असतो. तसेच एका टोकाच्या शिराळा तालुक्यात जंगल आहे तर दुसरीकडे जत तालुक्यात ओसाड जमिन आहे. महाराष्ट्र - कर्नाटक सीमेवर असलेल्या सांगलीचा निम्मा लोकव्यवहार हा कानडी भाषेत चालतो. जिल्हयाची पूर्व -पश्चिम लांबी २०५ किमी व उत्तर - दक्षिण लांबी ९६ किमी आहे.

सांगली जिल्हा कृष्णा वारणा नदी व उत्तरेस महादेवाच्या डोंगराखालील पठार व माणगंगा नदीच्या पात्रात वसला आहे. कृष्णा नदीची जिल्हयातील लांबी १०५ किमी आहे. जिल्हयाचे त.मान किमान १४ अंश सेंटिग्रेड व कमाल ४२ अंश सेंटिग्रेड या दरम्यान आहे. जिल्हयाचे सरासरी पर्जन्यमान ४००-४५० मिलीमीटर आहे. जिल्हयाची २००१ सालची लोकसंख्या २८,२०,५७५ इतकी आहे.

कृष्णाकाठची अतिशय सुपीक जमिन सांगलीला लाभलेली आहे. त्यामुळे येथे भाजीपाला, ऊस, द्राक्षे, ज्वारी, बाजरी, भात (तांदूळ) गहू, मका, भुईमूग, हळद, सोयाबीन, डाळिंब व कापूस इ.प्रमुख पिके घेतली जातात.

• शेतमजूर म्हणजे काय प्रकार, कारणे :-

जो व्यक्ती दुस-याच्या शेतावर रोजंदारीच्या अपक्षेने काम करते तीला शेतमजुर म्हणतात.

शेतमजुराचे प्रकार :- शेतमजुरांचे तीन प्रकार पडतात.

१ भुमीहीन शेतमजुर २ सीमांत शेतमजुर ३ अल्पभुधारक शेतमजुर लिंगानुसार स्त्री शेतमजुर पुरूष शेतमजुर असे दोन प्रकार पडतात.

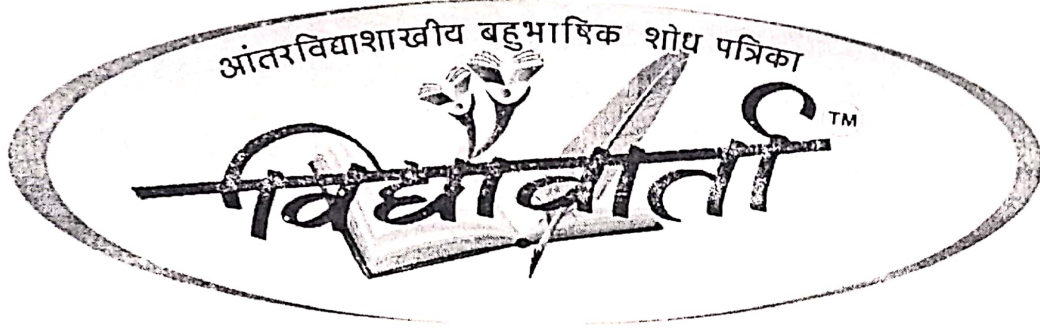
• महिला शेतमजुर होण्याची कारणे :-

महिला शेतमजुर होण्याची कारणे पुढील प्रमाणे आहेत.

National
Seminar

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj (Maharashtra)

Special Issue
1st February, 2020

The New Miraj Education Society's
Kanya Mahavidyalaya, Miraj

One Day National Multidisciplinary National Seminar
On

Emerging Trends and Issues in Social Sciences

Saturday, 1st February, 2020

Organized by

Department of Economics, Geography, History, Political Science,
Psychology, Sociology and Physical Education & Sports

Editor

Prof. Babasaheb Sargar

Co-editor

Prof. Ramesh Kattimani

Volume II

VIDYAWARTA Peer Reviewed International Refereed Research Journal
ISSN 2319 9318

Impact Factor: 7.041(IJIF)

1 | Page

National Seminar	The New Miraj Education Society's Kanya Mahavidyalaya, Miraj (Maharashtra)	Special Issue 1 st February, 2020
------------------	---	---

ROLE OF PRADHAN MANTRI UJJWALA YOJANA IN WOMEN EMPOWERMENT IN INDIA

Mrs. Geeta S. Shete

Research Students

Department of Economics, Shivaji University, Kolhapur. gmail-geeta00330@gmail.com

India is one of the developing countries, where women health problems are also numerous. In order to solve female health problems, women need to be empowered. In India, about 70% of people live in villages and about 21% of people lived in below poverty line and because of this poverty, many women and girls are exposed to household air pollution. This air pollution caused by solid fuels such as dung cakes, biomass or coal which is used for cooking and smoke released from the burning process is very dangerous for the health. The smoke contains hazardous substances such as carbon monoxide and particles which may lead to disease like heart diseases, lung cancer, respiratory infections, chronic obstructive pulmonary disease, stroke etc. As per WHO report smoke inhaled by women from unclean fuel is equivalent to burning 400 cigarettes in an hour. So, ensuring women empowerment especially in rural areas the connection of LPG connections will be issued in the name of women in the households Pradhan Mantri Ujjwala yojana was launched by honorable Prime Minister Shri Narendra Modi on 1st May 2016 in Ballia in Uttar Pradesh. It is the first social welfare scheme which will be implemented by the Union Ministry of Petroleum and Natural Gas.

OBJECTIVES OF THE STUDY:

- 1) To study women diseases through household air pollution.
- 2) Study the women empowerment through govt policy PMUY.

RESEARCH METHODOLOGY:

The study is based on Secondary data. The secondary data is collected from the Socio Economic and Caste Census 2011, records from PMUY and some necessary books from the library and articles, magazines etc.

PRADHAN MANTRI UJJWALA YOJANA (PMUY):

The scheme PMUY was implemented by the Ministry of Petroleum and Natural Gas. It is the first time in the history that Ministry of Petroleum and Natural gas is implemented such a welfare scheme. This scheme would be implemented over four years namely the financial year 2016-17, 2017-18, 2018-19 and 2019-20 in the country. Under this scheme 5 crore, LPG connections are provided to BPL households and the selection of beneficiaries would be only BPL families and preference would be given to SC/ST and weaker sections of the society. The schemes aim is replacing the unclean cooking fuels mostly used in the rural area with the clean and more efficient LPG. Some objectives of scheme are as follows.

- Minimize the serious health hazards with cooking based on fossil fuel.
- Empowering women through protecting their health.
- Reducing the death ratio in India due to unclean cooking fuel.
- Protecting children from respiratory illness caused due to indoor air pollution by burning the fossil fuel.

Eligibility for PMUY:

- The applicants name should be in the list of SECC-2011 data.
- The applicant should be a women and above 18 years.

नायी विमर्श

विशेषांक

अ.क्र.	पेपर का विषय	लेखक का नाम	पेज क्र.
18.	शापित जीवन का जीवंत दस्तावेज : दोहरा अभिशाप	डॉ. अलका निकम वागदरे	081
19.	नारी विमर्श - विना दीवारों के घर के संदर्भ में	आशा श्यामराव इंगवले	085
20.	ठीकरे की मंगनी उपन्यास और नारी	माधुरी प. कांबळे	088
21.	जया जादवानी की कविताओं में नारी विमर्श	डॉ. प्रवीणकुमार न. चौगुले	092
22.	समकालीन हिंदी कविता में स्त्री - विमर्श	डॉ. बलवंत जेऊरकर	097
23.	हिंदी महिला कहानीकारों की रचनाओं में नारी विमर्श	डॉ. वर्षा गायकवाड	101
24.	आधुनिक हिंदी लेखिकाओं के उपन्यासों में नारी-विमर्श	डॉ. वृषाली विकास मिणचेकर	105
25.	वर्तमान समाज और स्त्रीवाद की आवश्यकता	संजय मानसिंग राठोड	109
26.	संघर्षशील नारी की अधूरी कहानी: 'सिरी उपमा जोग के संदर्भ में'	संतोष तुकाराम बंडगर	114
27.	आधुनिक हिंदी उपन्यासों में चित्रित स्त्री विमर्श (विशेष उपन्यासों के संदर्भ में)	डॉ. रीना पाटील-खिचडे	117
28.	'अंततः' महानगरीय नारीका अंतर्वद्व	डॉ. कल्पना किरण पाटोळे	123
29.	स्त्री विमर्श : अस्मिता की तलाश	वर्षा लिंबराज कांबळे	127
30.	'हिंदी साहित्य और स्त्री विमर्श'	स्मिता अभिजीत वणिरे	132
31.	पुरुष की मानसिकता में नारी : देह, मशीन और व्यक्तित्व	रूपाली प्रशांत भोसले	136
32.	हिंदी उपन्यास में नारी विमर्श	लक्ष्मी बाकेलाल यादव	140
33.	बीसवीं सदी के काव्य में नारी वर्णन	कैलासकुमार गुंडोपंथ पाटील	146
34.	हिंदी साहित्य में नारी विमर्श	सचिन करचे	149
35.	'दस द्वारे का पिंजरा' उपन्यास में नारी विमर्श	सविता बळीराम राठोड	153
36.	चित्रा मुद्गल तथा मैत्रयी पुष्पा की कहानियों में चित्रित स्त्री संसार	डॉ.शोभा एम.पवार	156
37.	नारी विमर्श : अवधारणा तथा सिध्दांत	नयन भादुले -राजमाने	160
38.	आधुनिक भारतवर्ष और नारी जीवन	आमोल ज्ञानोबा लांडगे	164
39.	हिंदी साहित्य में नारी विमर्श	डॉ. येल्लुरे एम.ए.	168
40.	सुमित्रानंदन पंत के काव्य में नारी अस्मिता	डॉ. भास्कर उमराव भवर	171

आधुनिक हिंदी उपन्यासों में चित्रित स्त्री विमर्श (विशेष उपन्यासों के संदर्भ में)

डॉ. रीना पाटील-खिचडे

म्हैसाल महाविद्यालय, म्हैसाल, तह. मिरज जि.सांगली

इक्कीसवी सदी को प्रगति की सदी भी कह सकते हैं। जिस प्रकार प्रकृति परिवर्तनशील है उसी प्रकार स्त्री के जीवन में भी परिवर्तन होता गया। शोषण, पीड़ा, कसक, तड़प, दुःख आदी को छोड़कर स्त्री अपने अस्तित्व के प्रति जागृत हो चुकी है। साहित्यकारों ने स्त्री वर्ग के शोषण, पीड़ा, तड़प, तनाव आदि को अपने साहित्य के माध्यम से उजागर किया है। स्त्री वर्ग यह जान चुका है कि मुक्ति या स्वतंत्रता माँगने से मिलनेवाली वस्तु नहीं है। उसे अगर पाना है तो प्रयत्नपूर्वक लड़ना आवश्यक है। नारी की आधुनिक स्थिती का वर्णन साहित्य में मिलता है। स्त्री की यथार्थ स्थिती का अंकन साहित्य में निडरता से होने लगा है। आधुनिक साहित्य स्त्री संघर्ष को स्पष्ट रूप से विश्लेषित करता है। स्त्री संघर्ष सिर्फ स्त्री-पुरुष की बराबरी करना नहीं, उसके साथ ही स्त्री की स्वतंत्रता, आत्मसम्मान, स्वाभिमान को प्राप्त कर आत्मनिर्भर बन स्वतंत्र निर्णय लेना स्त्री संघर्ष का उद्देश है। आधुनिकता का प्रभाव विचारोंपर भी उतना ही गहरा पड़ता है जितना मनुष्य के अन्य अंगोंपर। इस संदर्भ में डॉ.बोरा कहते हैं “आधुनिकता की सबसे बड़ी माँग विचार स्वातंत्र्य हैं। आधुनिकता की सबसे बड़ी पीड़ा यह है कि व्यक्ति के विचार कुचल दिए जाते हैं। इसी से वह छटपटाता है। यह छटपटाहट मौन और करूणा से आप्लावित है। यदि इसे वाणी मिले तो मुक्ति मिलती है और जीवन मिलता है।” स्पष्ट है विचारों की स्वतंत्रता कितनी आवश्यक है। पुरुषों के साथ स्त्री भी अपने विचारों की स्वतंत्रता के लिए छटपटाती है।

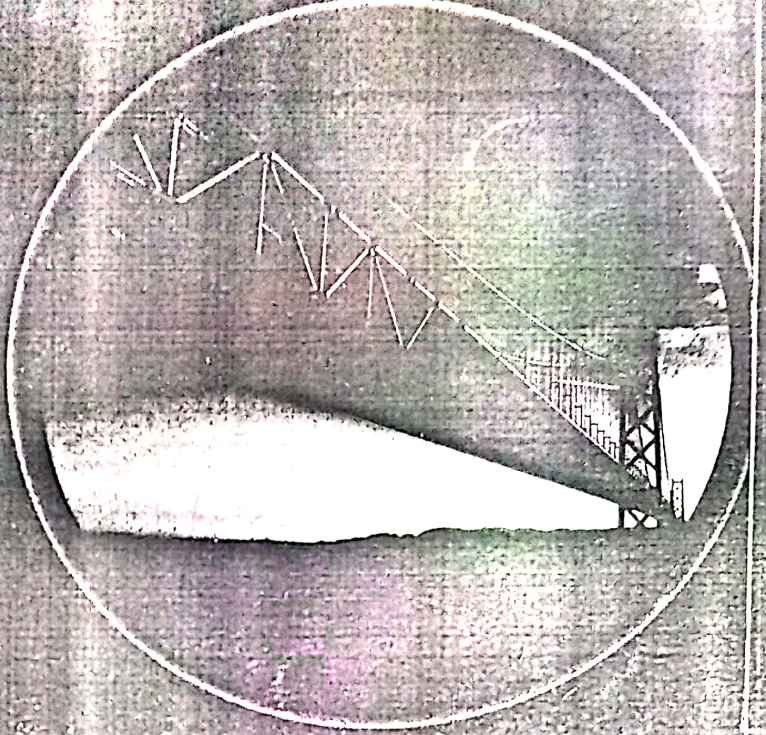
आधुनिक स्त्री निजी जीवन में अपने आत्मसम्मान के प्रति जागृत दिखाई देती है। पुरानी सडी-गली परंपराओं से निजात पाकर उसने विकास के नए चरण स्थापित किए हैं। आज तक सिर्फ घर की चार दीवारों तक सीमित स्त्री ने उन श्रृंखलाओं को तोड़कर आधुनिक युग में अपनी खुद की पहचान बनायी है। शिक्षा से लेकर साहित्य तक, उद्योग से लेकर व्यापार तक, वाणिज्य से लेकर प्रगत तंत्रज्ञान तक, विज्ञान से लेकर आयुर्विज्ञान तक हर क्षेत्र में उसने अपने सामर्थ्य के द्वारा अपनी अमीट छाप छोड़ दी है।

आत्मसम्मान के प्रति जागृत :

‘मुझे चाँद चाहिए’ उपन्यास की नायिका वर्षा अपने जीवन में सफलता के शिखर छूती है। जीवन में पैसों के साथ-साथ नाम भी कमाती है, पर अपने आत्मसम्मान के प्रति जागृत रहती है।

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

An International Multidisciplinary
Quarterly Research Journal

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi Part - 1

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

Marathi Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - I ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१४	बहुसांस्कृतिकतेतील दुर्बल समुहाच्या आर्थिक उन्नतीचे एक साधन : सहकार श्री प्रविण प्रकाश डांगे	६१-६२
१५	धनगर समाजातील बहुसंस्कृती वादाचे चित्रण डॉ. तानाजी ज्ञानदेव पाटील	६३-६५
१६	सहकार चळवळीतील यशवंतराव चव्हाण यांचे योगदान व त्याचा परिणाम प्रा. डॉ. दत्तात्रय सौदागर सावंत	६६-६८
१७	मराठी कादंबरीतील बहुसंस्कृतीवाद प्रा. डॉ. शिवाजी महादेव होडगे	६९-७२
१८	आंतरराष्ट्रीय राजकारण आणि तिसऱ्या महायुद्धाच्या छायेतील जग प्राचार्य डॉ. एन. आर. गवळी	७३-७७
१९	भारतीय बँक क्षेत्राची गुणवत्ता आणि एम् नरसिंहम् समिती अहवाल प्रा. डॉ. नेताजी विश्वास पोवार	७८-८४
२०	जागतिकीकरण व बहु संस्कृतीवाद प्रा. (डॉ.) रविंद्र पाडुरंग भणगे	८५-८८
२१	बहुसंस्कृतीवाद आणि व्हॉलीबॉल डॉ. शिवाजी बापू पोवार	८९-९१
२२	शिक्षणातील खासगीकरण व डिजिटलायझेशन प्रा. डॉ. अशोक शिंदे	९२-९६
२३	भारतातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या डॉ. गुरुनाथ इश्राम सामंत	९७-१०६
२४	मराठीतून कोंकणीतील अनुवादित नाटकातील सांस्कृतिकता Prof. Dr. Pradip Eknath Kamble	१०७-११४
२५	बहुसंस्कृतिवादाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव प्रा. सुरेश आत्माराम दिवाण	११५-११९
२६	बहुसंस्कृतीवाद आणि राष्ट्रवाद डॉ. जयश्री गणपती कांबळे	१२०-१२२

१८. आंतरराष्ट्रीय राजकारण आणि तिसऱ्या महायुद्धाच्या छायेतील जग

प्राचार्य डॉ. एन. आर. गवळी

म्हैसाळ महाविद्यालय म्हैसाळ, ता. मिरज, जि. सांगली.

प्रस्तावना

अलीकडच्या काळात म्हणजेच २० व्या शतकात आंतरराष्ट्रीय राजकारण हा महत्वाचा विषय बनला आहे. दळणवळणातील क्रांतीकारक बदलामुळे जगाच्या विविध भागातील राष्ट्रांना एकमेकांच्या जवळ आणले आहे. तसेच या बदलामुळे राष्ट्रांतर्गत वेगवेगळे संबंध निर्माण झाले आहेत. त्यातूनच आंतरराष्ट्रीय राजकारणालाही विशेष महत्व प्राप्त झाले आहे. आंतरराष्ट्रीय संबंधात झालेल्या बिघाडामुळे आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचा असमतोल निर्माण होऊन जगाला महायुद्धाला सामोरे जावे लागते. अशाच प्रकारच्या असमतोलामुळे जगाला सन १९१४ मध्ये पहिले महायुद्ध आणि सन १९३९ मध्ये दुसऱ्या महायुद्धाला सामोरे जावे लागले आहे. जागतिक सभ्यस्थिती तशीच काहीशी असल्यामुळे जग तिसऱ्या महायुद्धाच्या छायेत आहे.

आंतरराष्ट्रीय राजकारण

आंतरराष्ट्रीय समुहामध्ये वावरताना एक राष्ट्र दुसऱ्या राष्ट्रावर कशाप्रकारे मान करते हे आंतरराष्ट्रीय राजकारण या संकल्पनेतून व्यक्त होते. आजच्या काळात प्रत्येक राष्ट्र आपण दुसऱ्यापेक्षा कसे श्रेष्ठ शक्तीशाली किंवा वरचड आहोत हे सिद्ध करण्याचा प्रयत्न करत असते. यासाठी युद्ध करून त्यामध्ये विजय मिळवावा लागतो. पण युद्धात विजय मिळेलच याची खात्री कोणालाही नसते. म्हणजेच युद्धातून श्रेष्ठतव सिद्ध करणे मोठ्या प्रमाणात घातक ठरण्याची शक्यता असते. म्हणूनच इतरांपासून श्रेष्ठतव सिद्ध करण्यासाठी इतर मार्गांचा अवलंब करण्यावर भर दिला जातो. उदा. "एखाद्या राष्ट्राच्या प्रश्नामुळे आपल्या शत्रूला एकटे पाडणे"^१

आंतरराष्ट्रीय व्यवहार

आंतरराष्ट्रीय व्यवहाराच्या संकल्पनेमध्ये जागतिक पातळीवर घडणाऱ्या सर्व प्रकारच्या घटनात्मक कराराचा देवाणघेवाणीचा करार वेगवेगळ्या प्रकारचे तह चर्चा बोलणी यामध्ये दोन किंवा त्याहून अधिक राष्ट्र यांच्यामधील देवाणघेवाण महत्वाची असते.

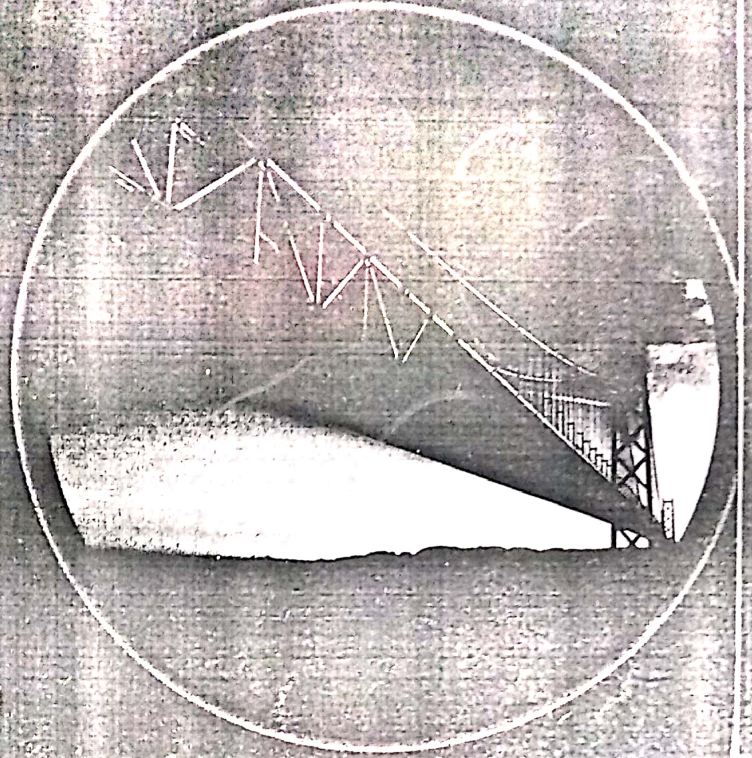
आंतरराष्ट्रीय राजकारणाची व्याख्या

आंतरराष्ट्रीय राजकारण ही एक सतत बदलणारी गतीशील प्रक्रीया आहे. आपल्या उद्देश पूर्ततेसाठी प्रमुख गटांवर प्रभाव पाडण्याची, त्यावर नियंत्रण ठेवण्याची कला म्हणजे राजकारण होय. याच दृष्टीकोनावून

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

An International Multidisciplinary
Quarterly Research Journal

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi Part - 1

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

Marathi Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

२१. भारतीय कृषी व्यवस्थेतील आधुनिक आर्थिक प्रवाह

डॉ. शुभांगी माने

म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ, ता. मिरज, जि. सांगली.

प्रस्तावना

भारताच्या अर्थव्यवस्थेच्या स्वाथ्यासाठी भारतीय कृषीला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. भारतामध्ये कृषी हा एक जीवनमार्ग आहे. भारताच्या उपजिविकेचे ते एक महत्त्वपूर्ण साधन आहे. आजही भारतातील 70 टक्के लोक कृषी व्यवसायात गुंतलेले आहे. त्यामुळेच पहिल्या पंचवार्षिक योजनेपासूनच कृषी विकासावर भर देण्यात आला आहे. कृषी विकास सिंचन सोयी वाढवण्यावर अवलंबून आहे. हे लक्षात घेऊन स्वातंत्र्योत्तर काळात धाननातर्फे मोठ्या, मध्यम व लघु पाटबंधारे व धरण योजनांसाठी मोठ्या तरतुदी करण्यात आल्या. त्यामुळेच पं. नेहरूंच्या काळात भाक्रानांगल, दामोदर व्हॅली कार्पोरेशन, कोयना धरण यासारखी आधुनिक भारताची सिंचनक्षेत्रे निर्माण झाली. त्याचबरोबर ग्रामीण विद्युतीकरण व रस्ते विकास आणि काही प्रमाणात कृषी यांत्रिकीकरणावरही भर देण्यात आला. त्याचीच प्रचिती म्हणजे आज अन्नधान्याच्या आणि आर्थिक गरजा भागवण्याच्या दृष्टीले भारत स्वयंपूर्ण झाला आहे. यांचे संपूर्ण श्रेय कृषी क्षेत्रामध्ये आलेल्या आधुनिक प्रवाहांना जाते.

कृषी अर्थशास्त्र व्याख्या :- "पेतकऱ्यांच्या व्यवसायात महत्त्व नफा मिळविण्याच्या उद्देशाने निरनिराळ्या क्षेत्रांशी संबंधित विविध घटकांच्या परस्पर संबंधांच्या नियमांचा अभ्यास ज्यात केला जातो. त्यांची एक शाखा म्हणजे कृषी अर्थशास्त्र होय."¹

स्वातंत्र्यपूर्व काळातील भारतीय कृषीव्यवस्था

स्वातंत्र्यपूर्व काळात म्हणजेच अठराव्या शतकाच्या मध्यात भारतीय पेंतीची स्थिती समाधानकारक नव्हती त्या काळात कृषी हा उपजिविकेचा मुख्य स्रोत होता. परंतु भारतीय पेतकऱ्यांची परिस्थिती खूपच दयनीय होती. गरीब पेतकऱ्यांना देशाच्या तत्कालीन प्रशासकांनी लादलेल्या कराचे उच्च दर भरावे लागत. त्यामुळे पेतकऱ्यांचे मोठ्या प्रमाणात षोषण झाले. त्या काळात भारतीय धानकांगी काही सिंचन प्रकल्पांचे बांधकाम केले. परंतु गरजेपेक्षा ती फारच अपूरी ठरली.

भारतीय पेतकरी मुख्यतः तांदुळ, गहू, वाजरी, किरकोळ धान्य व ज्युट कच्चे कापूस, भूईगुग तंबाखू इत्यादी पिकांचे उत्पादन घेत असत. पेंतीची प्रजनन क्षमता राखण्यासाठी पेतकरी जमिनीच्या काही पट्ट्या दरवर्षी खाली ठेवत. तसेच पेंतीसाठी लागणारी अवजारे अधिकतर जुनी आणि साधारण वापरत ज्यात लाकडी नांगर, लोखंडी काटी, पाणी काढण्यासाठी लेदर पिषवी इत्यादींचा समावेश होता. त्या काळात पेतकरी केवळ जैविक खतांचा वापर करत असून अन्नधान्याच्या किंमतीत वेगवेगळ्या ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात चढउतार असत. वाहतुक आणि संप्रेषणाच्या पुरेशा माध्यमाअभावी वस्तुंच्या बाजारपेठा खूपच मर्यादित होत्या. एकंदरित विचार करता स्वातंत्र्यपूर्व काळात म्हणजेच ब्रिटिश कालखंडात सन 1750 दरम्यान भारतीय अर्थव्यवस्था संकट आणि विकृतीच्या पुनरावृत्तीतून जात होती.²

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

Marathi Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

4. Study of Poverty Situation in India

Assi. Prof. Geeta S. Shete

Head, Dept. of economics, Mhaisal Mahavidhyalaya, Mhaisal.

Abstract

Poverty is a universal problem, It not exist in developing countries like India but also i developed countries of Europe and America. The reason for the universal nature of poverty i that different countries have a different level of standard of living condition. In India a larg number of people lived in below poverty line since the 19th century. In this paper researche study the current situation of poverty in India. After independence the percentage of poverty line slowly decreases and the credit goes to the Government of India by lunching many programs fo poverty elimination. So this paper focuses on poverty reality in India and poverty elimination programs by the Government of India.

Keywords: Poverty, recent trends, poverty eradication programs.

Introduction

India is recognized as the rich country of poor people, where there is an etremedisparity in rich and poor people. Poverty in India has a historical reality from the late 19th century to the early 20th century under British Colonial rule poverty in India intensified peaking in the 1920s. At that time many people have killed due to famines and diseases. After independence mass death from famines are prevented but the poverty increases. In India various welfare programs and food security initiatives along with economic growth since 1991 have to lead to a reduction in extreme poverty. But steal poverty remain as challenge before Indian Economy.

Poverty is that condition of human beings in which people do not have much income to satisfy the basic minimum needs like food, clothing, and shelter. A developing country like India, we see the poverty is a universal problem. Indian poverty is increasing because of an increase in population and unemployment. The services like education, medical facility, entertainment are far away from the people but minimum needs like food, health, drinking water, clothing, shelter etc. basic needs and services will not available to the people. In this way, people are living in poverty in a long year. Therefore, to reduce the poverty in India, the

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरच्या
नवीन अभ्यासक्रम (सी.बी.सी.एस. पॅटर्न)
बी. ए. भाग-१ : सेमिस्टर-२

भारतीय राज्यघटना

पेपर क्र. २

डॉ. दादासाहेब शिरगावे

डॉ. तुकाराम पाटील
डॉ. शहाजी वारके

डॉ. वसंत शिंदे
डॉ. नामदेव गवळी

शिवाजी विद्यापीठाच्या जून २०१८ पासून बदलिलेल्या
नवीन अभ्यासक्रमानुसार (सी.बी.सी.एस. पॅटर्न) लिहिलेले
एकमेव उत्कृष्ट क्रमिक पुस्तक !

भारतीय राज्यघटना

पेपर क्र. २

बी. ए. (भाग - १) (सेमिस्टर - २)

■ लेखक ■

प्रा. डॉ. दादासाहेब शिरगावे

एम. ए. (मानसशास्त्र, राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र);
एम. एड., पीएच. डी.

निवृत्त प्रपाठक व विभाग प्रमुख,
कर्मवीर हिरे महाविद्यालय, श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी.

प्रा. डॉ. तुकाराम पाटील

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय,
मुरगूड.

प्रा. डॉ. वसंत शिंदे

एम. ए., एम. एड., पीएच. डी.
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज,
नागठाणे, सातारा.

प्रा. डॉ. शहाजी वारके

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.
कर्मवीर हिरे महाविद्यालय,
श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी.

प्रा. डॉ. नामदेव गवळी

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.
प्राचार्य, म्हैसाळ महाविद्यालय,
म्हैसाळ.

किंमत : ₹ ५५.००

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

N4638

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY
Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
February-2019 Special Issue - 132

'Women Empowerment and
Sustainable Development : A Perspective'

Guest Editor :

Dr. Udaysingh Manepatil
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj Dist. Satara [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue:

Dr. Kavita Tiwade
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj Dist. Satara [M.S.] INDIA

Chief Editor :

Dr. Dhanraj Dhangar

This Journal is indexed in :

- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

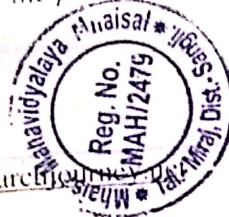
For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

28	A Role of Government First Grade Colleges in Women Empowerment -A Survey Study of Rural Area GFGC's of Hassan District in Karnataka	Shiva H. B. & Pallavi Ilkal	128
29	Leadership and Women Empowerment	Dr. Chetna Sonkamble & Miss. Viyanna Cabral	132
30	Rejection of Female Chastity in Meena Kandaswamy's Ms. Militancy	Dr. Balkrishna Waghmare	138
31	Breaking the Stereotype: Empowerment of Women	Tejaswita Aphale	141
32	Reformation and Rehabilitation of Women Prisoners : A Step Towards Empowerment	Mrs. Manisha Kale	143
33	Political Leadership and Women Empowerment in India	Mr. Sandip Patil	147
34	Wonder Women: Quest for Perfection in Personal and Professional Life	Prof. Sharayu Patil	150
35	Gender Differences in use of Banking Services	Dr. Sampada Tipkurle	154
36	Women Power Redefined	Mrs. Shubhada Yadav & Mrs. Kavita Khade	158
37	Breaking the Stereotype: Empowerment of Women	Tejaswita Aphale	163
38	Cultural Commotion in the Mango Season by Amulya Malladi	Dr. Swaleha Attar	166
39	Gender Sensitization and Women Empowerment	Dr. Kavita Tiwade	169
40	Science Students' attitude towards women empowerment in India	Manisha Patil, Siddhant Gaikwad, Varsha Sawant, Deepali Kumbhar	174
41	Charchaughri : Native Collage of Borrowed Feminism on Marathi Stage	Manisha Patil, Anjali Thakur	185
42	An Role of Government toward Women Empowerment & SDG 5	Sarita Patil	191
43	स्त्री कामगार वस्तुस्थिती -ममग्या आणि उपाय	श्रीभारत बंडगर	160
44	महिला सक्षमीकरण प्रश्न आणि चर्चा	सौ.सुजाता देशमुख	164
45	महिला सक्षमीकरणातील अडथळे आणि उपाय	डॉ.सौ.नयना गायकवाड	168
46	वचिंतता ते आत्मभान : भारतीय स्त्रियांचा प्रवास	हेमा गाभणे	172
47	मराठीतील निवडक लेखिकांच्या कथेतील स्त्रीवादी दृष्टीकोन	नवनाथ गुंड	177
48	महाराष्ट्रातील महिला सक्षमीकरण	चैतन्य कांबळे	182
49	भारतीय संविधानात अंतर्भूत स्त्रियांचे अधिकार व सक्षमिती	नितिन खांडेकर	187
50	भारतातील स्त्रीवादी चळवळीपुढील आव्हाने	प्रा.सचिन ओवाळ	190
51	महिला आणि सरकारचे बदलते धोरण	सौ.संगीता पाटील	195
52	व्यक्तिमत्त्वातील निगभेद	प्रा.चैत्रा राजाज्ञा	199
53	मराठी चित्रपटातील स्त्रीवादी जाणिवेचे स्वरूप	प्रा.बालाजी वाघमोडे	204
54	महिला सक्षमीकरण - अडथळे व उपाय	डॉ. सुवर्णा पाटील	212
55	स्त्रियांच्या समग्र विक्रामाचे अध्वर्यु : डॉ. वात्रागाहेंव आवेडकर	प्रा. श्रीधर शिंदे, प्रा. मिलिंद गुरव	251
56	स्त्री सक्षमीकरण : वास्तव आणि आभास	डॉ. रुपाली सांभारे	256

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher

- Chief & Executive Editor

Parth

I/C PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL

Email - miraj@mahavidyalaya.org

Website - www.researchjourney.org

महाराष्ट्रातील महिला सबलीकरण

चैतन्य एस्. कांबळे
राणी एम्. कांबळे
संशोधक विद्यार्थी,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्रातील मंतपरंपरेत आणि आणि स्त्रीगीतात या सशक्त परंपरेचे अनेक नमुने पहावयास मिळतात. मुक्तावाई, जनावाई, वहिणावाई, या प्रसिद्ध मंत कवियत्री आणि शेकडो आयावाया यानी घेतलेल्या चिकित्सेचा वाग्या पुढे चालवायला हवा यातल्या काहींनी आपले स्त्रीत्व शरीर आणि सामाजिक स्थानासह स्विकारून वैद्यकीय मुख दुखाच्या पलीकडे झेप घेतली तर काहींनी जात, धर्म, समाज आणि लिंगभेद यावर झोड उठवून देवांचा कौल घेतला त्याही पुढे अलीकडच्या काळात महात्मा फुले यांनी स्त्री पुरुष विषमतेचा तळागळात जाऊन विचार केला त्यातूनच तागवाई शिंदे साग्येची वृद्धिप्रामाण्य आणि न्यायवृद्धिच्या आधारे स्त्री पुरुष समतेची परखळ औपगैधिक टिपणी करणारी सत्यशोधक स्त्री पुढे आली. महात्मा गांधी डॉ. वावासाहेव आंबेडकर यांनी स्त्री प्रश्नाचे निर्धारण करणा-या सामाजिक चौकटीतच बदल घडवून आले.

महिला अत्याचार :-

सामाजिक विषमता ही जात, धर्म आणि लिंग या तीन घटकावर आधारित आहे. पुरुषप्रधान सांस्कृतिक स्त्रीयांना नेहमीच दुय्यम स्थान मिळत आले आहे. स्त्री ही केवळ उपभोगाची वस्तू आहे अशी पारंपारिक मानसिकता आहे. स्त्रीयांना शिक्षण सत्ता, संपत्तीचे सारे अधिकार नाकारण्यात आले होते. धार्मिक कायद्यांचा आधार घेऊन स्त्रीयांवर अधिकाधिक बंधने लादली गेली. सतीप्रथा, हुंडाप्रथा, वालविवाह यासारख्या अनेक अन्यायकारक चालीरितींनी लाखों स्त्रीयांचे अवघे आयुष्याच करपून टाकले. भारतात ब्रिटिशांचे आगमन होईपर्यंत या निर्दयी प्रथा चालूच होत्या. ब्रिटिश काळात जोतवा फुले आणि सावित्री फुले, राज राममोहन रॉय यासारख्या भारतीय समाज सुधारकांची स्त्री स्वातंत्र्याची चळवळ आणि ब्रिटिशांचा स्त्री विषयक पाश्चात्य दृष्टीकोन यामुळे ब्रिटिशांनी अनेक वाईट चालीरिती बंद करण्यासाठी कठोर कायदे केले.

गेल्या अनेक वर्षात स्त्रीयांवर होणा-या शारीरिक आणि मानसिक अत्याचाऱ्यांचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढतच चालले आहे. प्रत्यक्षात सरकारी आणि सामाजिक संस्थांनी स्त्री अत्याचाऱ्यांची जी आकडेवारी उपलब्ध करून दिली आहे ती पोलिस स्टेशनमध्ये प्रत्यक्ष नोंद होणा-या तक्रारीवरून दिली आहे. परंतू नोंद होणा-या घटनांपेक्षाही अनेक कारणांमुळे अंधागत राहणा-या घटनांची संख्या जास्त आहे. स्त्रीयांवरील अन्याय अत्याचार दुर करण्यासाठी प्रभावी कायदे आणि त्याची कठोर अंमलबजावणी आवश्यक आहेच, परंतु त्याचबरोबर आवश्यक आहे ती जनजागृती स्त्रीयांना, मुलींना मार्ग दर्शन अत्यंत महत्त्वाचे आहे. शाळा, कॉलेज, स्वयंसेवी संस्था यांनी प्रयत्न करून हे उपक्रम रावविले पाहिजे. आजकाल प्रेम प्रकरणामध्ये झालेली वाढ लक्षात घेता मुलगा आणि मुलगी या दोघांचेही समुपदेशन करण्याची गरज आहे. प्रेम करणे वाईट गोष्ट नाही. परंतु प्रेमाचे नावाखाली अश्लिलतेचा जो प्रकार चालू असतो तो फार भयंकर आहे असे वागणे हे निश्चितच आहे. हे सामाजिक हिताचे लक्षण नाही. प्रेम ही उदात्त भावना वाजूलाच राहते आणि वामनेचा वाजार मुरू होतो अशा घटनांमध्ये बहुतेक वेळा मुलीच वळी टगतात.

महिलांना आजच्या युगात दिले जाणारे स्थान हे खालच्या पातळीचे आहे. परंतू आता सरकारने केलेले कायदे हे फार महत्त्वाची भूमिका पार पाडत आहे. महिलांना दिले जाणारे स्थान आता हल्लीच्या काळात बदलत जात आहे. परंतू

Impact Factor – 6.261

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY
Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
February-2019 Special Issue – 132

'Women Empowerment and
Sustainable Development : A Perspective'

Guest Editor :

Dr. Udaysingh Manepatil
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj Dist. Satara [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue:

Dr. Kavita Tiwade
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj Dist. Satara [M.S.] INDIA

Chief Editor :

Dr. Dhanraj Dhangar

This Journal is indexed in :

- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Marriage Vis-A-Vis Live in Relations: Legal Ramifications and Responses	Prof. Sanjay Jayram Aher	08
2	Women Empowerment?-"They Already Are Empowered!!!"	Mrs. Shailaja Changundi	13
3	Legal Reforms and Women Empowerment	Mr. Samir Chavan	19
4	The Emergence of New Women in Indian Novels	Dalvi S.	23
5	Role of Hindi Daily Soaps in Women Empowerment	Pallavi Iikal	28
6	Awareness of Health in College Girls	Alka Inamdar	31
7	Woman Empowerment in India: Issues and Challenges	Meenakshi Jadhav	35
8	Contribution of Indian English Women Novelists In Indian Writings in English	Dr. Vaishali Joshi	38
9	Women Empowerment & Financial Inclusion of Rural Poor Women in Satara District	Rohini Kale	41
10	Women Empowerment Holistic Need	Dr. Sunil Kamble	44
11	Still I Rise: A Representation of Suppression	Dr. Utkarsh Kittekar	47
12	Economic Growth and Gender Equality in India	Prakash Kumar	48
13	Tracing Patriarchy – Through the Ages and Its Place in the Modern Society	Dhara H. Moray	54
14	Education and Women Empowerment: A Study with Reference to Legislative and Judicial Efforts	Dr. Pooja Narwadkar & Mr. Vikram Irale	59
15	Women's Empowerment and Sustainable Development in India	Miss. Nilakhe Amruta Shital	65
16	Recent Judgement: A Boon for Changing Gender Stereotypes	Mrs. Komal R. Oswal & Mr. Ashish A. Bhasme	70
17	Women Workforce In BPO: A Sociological Analysis	Dr. Amol Patil	74
18	The Role of ICT in Gender Equality and Development	Dr. Pushpa Patil	79
19	Role of Women in Indian Politics	Swapnil D. Pawar	83
20	Participation of Women in Panchayat Raj System: Status and Challenges	Mr. Arun Pentawar	89
21	The Role of Women in Sustainable Development and Management of Water	Mrs. Asha V. Potalwad	93
22	Empowering Rural Women's Through Agrobased Industrial Development For Sustanibale Life	S. S. Sathe, P. B. Kale, A. T. Birajdar & N. M. Kumbhare	97
23	Role of Dairy Farming In Empowerment of Rural Women: A Case Study of Sangavi Village of Phaltan Tehsil in Satara District (Mh)	Mr. Popat Shende & Mr. Rajaram Kadam & Dr. Ashish Jadhav	102
24	Role of Government Schemes in Empowerment of Women in India	Mrs. Geeta Shete	110
25	The Depiction of Women Characters in Sudhir Kakar's Novel the Ascetic of Desire	Mr. Amol D. Shinde	114
26	Empowerment of Woman Through Legislation	Adv. Kirti Shinde	118
27	Empowerment A Myth for Women And Adolescent Girls with Disabilities	Poorva Shinde	124

Role of Government Schemes in Empowerment of Women in India

Mrs. Geeta Sanjay Shete

Research Student

Department of Economics

Shivaji University, Kolhapur.

Email- geeta00330@gmail.com

Mobile No. -9730177284

Abstract:

This paper highlights the Indian Government Schemes for Women Empowerment. Nowadays women empowerment has become one of the important concepts, but practically we saw that women are still disempowered. So, empowerment of women is essential for the upliftment of Economic, social, and Political status. We observed that in our day to day life how women become victimized by so many social evils. So, women empowerment is a strong instrument to expand women's ability and choices, but in India, women do not use their rights and neither independent to take any decisions and somewhat lower status than that of men. In order to give equal status in society, the government takes many efforts. It is found that unequal gender norms by women are still available in society. The study is based on only secondary data and the study concludes that by observation of researcher that providing some suggestions given to the women for empowerment.

Keywords: Women Empowerment, Status, Government Schemes.

Introduction:

In India, gender discrimination and male dominance arise from ancient time and there was the custom of sexual violence, sati pratha, dowry system, sexual harassment at workplace, child marriage, child labor, devadasi paratha etc. including other discriminatory practices. All such type of ill practices done because of male superiority. According to Swami Vivekanand "There is no chance for the welfare of the world unless the condition of women is improved, It is not possible for a bird to fly on only one wing". In India, to empower the women, first, it needs to kill all above devil practices and most effective remedy to kill such devils women need to empower by ensuring the right to equality mentioned in the constitution of India. So, women need to be strong physically, mentally, economically and social and for the achievement of this, the better education can be started from home. Still in many backward areas, even in modern days, there is a trend of early marriage childbirth because of poverty, illiteracy, 2 and insecurity of the parents. In order to empower women, the Indian government takes various steps to prevent gender discrimination.

According to Keller, "Empowerment is a process whereby women become able to organize themselves to measure their own, self-reliance to assert their independent right to make choices and to control resources which will assist in challenges and eliminating their own subordination".

Empowerment refers to the process by which women gain power and control over their own lives and acquire the ability to make strategic choices. Women empowerment is now becoming a global issue. In 1985 at Nairobi women empowerment concept was introduced at International Conference and the year 2001 has been celebrated as women empowerment year.

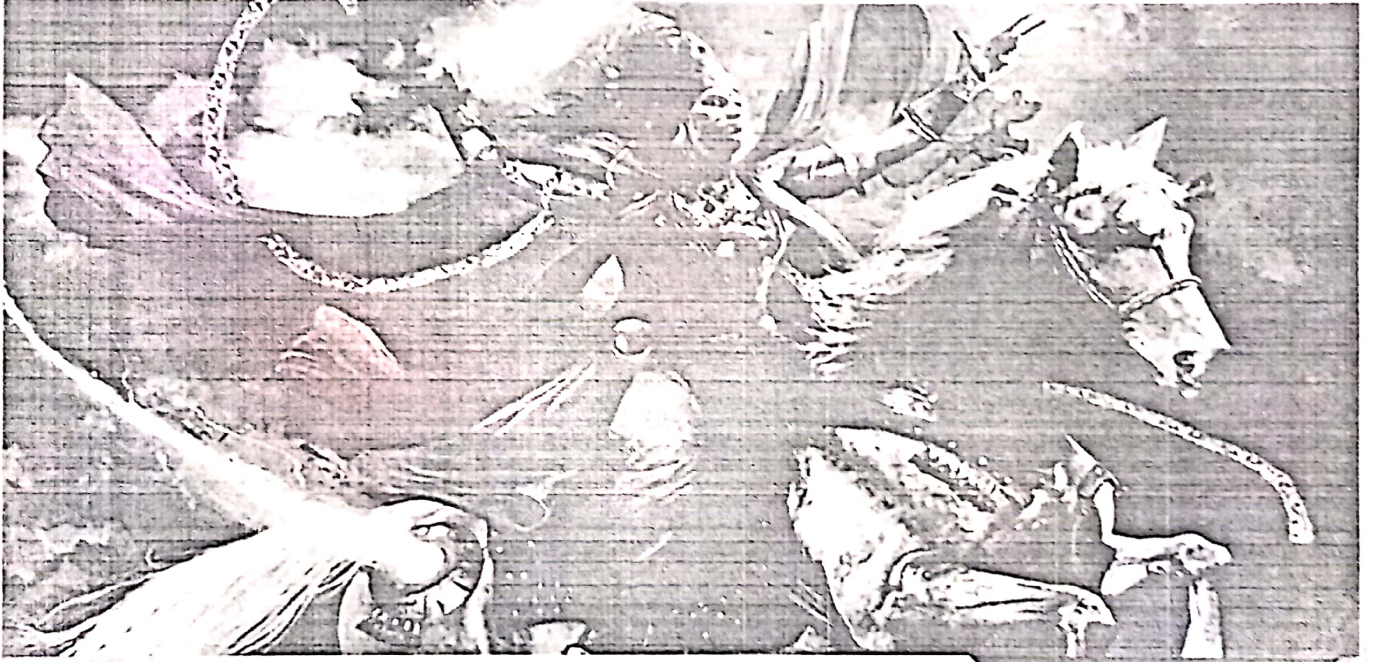
दिवाळी अंक २ रा
स्वागत मूल्य ५० रु.
२०१८/१९

ISSN 2349-8447

ज्ञानमुद्रा

एक कल्पनेची पहाट

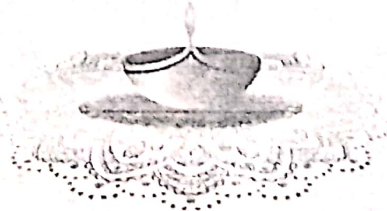
कल्की- आपली जवीन दिशा

तुम्ही देवावर विश्वास तेंव्हाच ठेवाल जेव्हा तुम्ही स्वतःवर विश्वास ठेवाल....

.... स्वामी विवेकानंद

- ★ दशावतार,
- ★ कल्की अवतार -
आपल्याला पाहिजे का ?
- ★ फुल्लस्टॉप -
पासून लवकर सावध होऊया.

शुभ दीपावली

www.dnyangroup.com

- ★ देवाला सोन्याची
गरज आहे का?
- ★ ज्ञानराज्या - एक राज्य,
एकत्र राज्य.
- ★ गडहिंग्लज, चंदगड,
आजरा पर्यटन.

निर्देशांक

दशावतार	श्री.बाळासाहेब कुपेकर
The King of Freedom:Kalki	श्री. रविराज कुपेकर
मानवी शरीरातील साखरेचा प्रवास	डॉ. अमोल बापूराव जाधव
पन्नाच उत्तर मिळालंच नाही	अॅड. दिग्विजय वि. कुराडे
सुसंगत	सौ. मधुमती उदय शिंदे
व्यसनमुक्ती केंद्राचे अग्रणी - जीवन ज्योती	श्री. अमर देसाई
ज्ञानराज्य - एक राज्य, एकत्र राज्य	श्री.रविराज कुपेकर
निल हर्बल : आयुर्वेदातील विश्वसनीय नाव	डॉ. हरीश देवरकर
राजकीय क्षेत्रातील अशाही संधी	डॉ. शुभांगी माने
ग्लोबल वॉर्मिंग : परिणाम व उपाय	श्री.माणिक सागर देसाई
आपले दातांचे आरोग्य	डॉ.अंकुश शिंदे
मास्तरांचा मार	अॅड. दिग्विजय वि. कुराडे
विद्या देवता श्री गणेश देवतायन: महा	श्री. दिलीप पवार
एक कदम स्वच्छता से प्लॅस्टीक मुक्ती की ओर	श्री. अमर देसाई
गडहिंग्लज,चंदगड,आजरा पर्यटन	डॉ.सतीश उपळकर

राजकीय क्षेत्रातील अशाही संधी

डॉ. शुभांगी पाने

इतिहास विभाग

राजकारण म्हंटलं कीं बऱ्यापैकी जणांचा आवडता अन् काहींचा तितकाच नावडताही विषय. एकमेकां-वरती डावपेच करणं, समोरच्याला हरवण्या साठी प्रयत्न करणं, विविध तंत्राचा वापर करून विजय मिळवणं असं काहीसं चित्र आपल्या समोर उभं राहतं. यासाठी एक ना अनेक फंडे राजकीय नेते वापरताना दिसतात. काही तरुणाना मात्र अशा नेत्यांसोबत राहणं, फिरणं, त्यांना सहकार्य करणं यामध्ये जास्तच रस असतो. आपला पक्ष किंवा उमेदवार निवडून यावा यासाठी काहीही करणारी ही 'कार्यकर्ते' मंडळी आपल्याला पाहायला मिळतात. परंतु आपला मुलगा एखाद्या नेत्यांच्या मागे फिरतो याबाबत आईवडीलांमध्ये किती नाराजी असते हेई काही सांगायलाच नको. आपला मुलगा काही कामधंदा न करता असं फिरत असेल तर घरच्यांची नाराजी साहजिकच आहे. एवढं असूनही मुलाला मात्र राजकीय क्षेत्र सोडायचं नसतं. त्याला त्याच्या मध्येच खूप रस असतो. अशा वेळी राजकीय क्षेत्रावरच राजकारण करून त्यातून योग्य मार्गाने स्वतःसाठी पैसे मिळवले तर मात्र काही बिघाड पार नाही ना? म्हणूनच राजकीय क्षेत्रातील काही अशा संधीबद्दल जाणून घेऊ ज्या आपल्याला आर्थिक मोबदला मिळवून देतील. त्याने आपले राहणीमान उंचावेल सोबत आपल्या आवडत्या क्षेत्रात काम करण्याचा आनंदही मिळेल.- जनसंपर्क अधिकारी- राजकीय नेत्यांचे यशापयश हें त्यांच्या संपर्कातील लोकांवर अवलंबून असतं. त्यामुळं नेत्यांच्या चांगल्या कामांची माहिती जेवढ्या जास्त लोकांपर्यंत पोहचवेल तेवढा त्यांचा विजय निश्चित होत असतो. वृत्तपत्र, रेडीओ, टीव्ही यातून

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरच्या
नवीन अभ्यासक्रम (सी.बी.सी.एस. पॅटर्न)
बी. ए. भाग-१ : सेमिस्टर-१

राज्यशास्त्र परिचय

पेपर-१

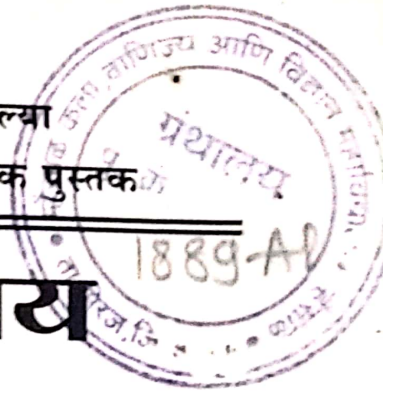
डॉ. दादासाहेब शिरगावे

डॉ. शहाजी वारके
नामदेव गवळी

डॉ. वसंत शिंदे
डॉ. तुकाराम पाटील

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

शिवाजी विद्यापीठाच्या जून २०१८ पासून बदललेल्या
नवीन अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले एकमेव उत्कृष्ट क्रमिक पुस्तक

राज्यशास्त्र परिचय

पेपर क्र. १

बी. ए. (भाग - १) (सेमिस्टर - १)

■ लेखक ■

प्रा. डॉ. दादासाहेब शिरगावे

एम. ए. (मानसशास्त्र, राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र);

एम. एड., पीएच. डी.

निवृत्त प्रपाठक व विभाग प्रमुख,

कर्मवीर हिरे महाविद्यालय, श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी.

प्रा. डॉ. शहाजी वारके

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.

कर्मवीर हिरे महाविद्यालय,
श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी.

प्रा. डॉ. वसंत शिंदे

एम. ए., एम. एड., पीएच. डी.

आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज,
नागठाणे, सातारा.

प्रा. डॉ. नामदेव गवळी

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.

म्हैसाळ महाविद्यालय,
म्हैसाळ.

प्रा. डॉ. तुकाराम पाटील

एम. ए., एम. फील., पीएच. डी.

सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय,
मुरगूड.

किंमत : ₹ ५५.००

 NIRALI
PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

N4633

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five year.

No.	Name of the teacher	Title of the Journal	Title of the paper	Title of the Journal of the Link	Calendar Year of publication	ISBN number of the proceeding
1	Dr.Reena.S.Patil	Vivek Research E-Journal	Adivashi Samajki samasyaye "KALA PADARI" upanyaske sandharbh me	http://vivekresearchjournal.org/march_special_issue_2022.html	Mar-2023	ISSN 2581-8848
2	Dr.Shubhangi.S. Mane	Vivek Research E-Journal	Mahila Sablicaran Sadhyasthiti	http://vivekresearchjournal.org/march_special_issue_2022.html	Mar- 2021	ISSN-2581-8848
3	Assi.Prof..Geeta.S.Shete	Ajanta	Contribution of Atmanibhar Bharat Abhiyan to the Indian Economi	www.sjifactor.com	Jully-Sep-2022	ISSN 2277-5730
4	Assi.Prof. Rani.M.Kamble	Ajanta	Agricultural Irrigation Development in Maharashtra	www.sjifactor.com	Jully-Sep-2022	ISSN 2277-5730
5	Dr.Shubhangi.S. Mane	Ajanta	Agriculture Devlopment and its Contrubution in Indian Economi	www.sjifactor.com	Jully-Sep- 2022	ISSN-2277-5730
6	Dr.Namdev.R.Gavali	Ajanta	Aantarrashtriya Rajkaran Ani tisarya Mahayudhachya Chayetil Jag	www.sjifactor.com	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730
7	Dr.Shubhangi.S.Mane	Ajanta	Bhartiy Krushi Vevasthetil Adhunik Aarthik Pravah	www.sjifactor.com	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730
8	Dr.Geeta.S. Shete	Ajanta	Study of Poverty Situation in India	www.sjifactor.com	Jan-Mar- 2019	ISSN 2277-5730

9	Dr.Shubhangi.S. Mane	B.Adhar	Maharashtratil Samajik hinsachar "Ek Atihasik Drushtishep	www.aadharsocial.com	May- 2022	ISSN 2278-9308
	Dr.Priya.P.Tele	B.Adhar	Mahilanchya Sarvangin Vikasat Krida V Sharirik Shikshanachi Bhumika." Ek Abhyas"	www.aadharsocial.com	May- 2022	ISSN 2278-9308
11	Assi.Prof. Rani.M.Kamble	B.Adhar	Dr.Babasaheb Ambedkarani Ghadun Analele Satyagrah	www.aadharsocial.com	Sep- 2021	ISSN 2278-9308

I/C PRINCIPAL
MHAISAL MAHAVIDYALAYA, MHAISAL
TAL.-MIRAJ. DIST.-SANGLI.